

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z KONFERENCIE 70 ROKOV HISTORICKÝCH NÁVRATOV

V GALANTE
14. OKTÓBRA 2017

Miestny odbor Matice slovenskej v Galante

Miestny odbor Matice slovenskej v Galante
a Dom Matice slovenskej v Galante

POZVÁNKA NA KONFERENCIU 70 ROKOV HISTORICKÝCH NÁVRATOV

14. októbra 2017 o 10. hod. v Dome Matice slovenskej Galanta, Bratislavská
ulica 1458/71, Galanta.

Garanti konferencie – Ing. Viliam Oberhauser, CSc. a PhDr. Ján Hovorka

Program konferencie:

štátna hymna Slovenskej republiky,

přivítanie – Ing. Viliam Oberhauser, CSc., prvý podpredseda MS,

otvorenie – Ing. Pavel Lehotský,

príspevky:

- **Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18.–19. storočí a presídlenie Slovákov z Maďarska na Slovensko po II. svetovej vojne, porovnanie dvoch významných etáp v živote dolnozemsých Slovákov,** PhDr. Ján Hovorka,
- **Ako po siedmich desaťročiach pochopiť, uchopiť a šíriť identitu a poslanstvo našich prastarých otcov a materí, o sebareflexii slovenskej dolnozemskej sebaúcty v stope času,** Ľudovít Pomichal,
- **Presídlenie Slovákov z Pitvaroša,** Mgr. Michal Kožuch PhD,
- **Poznatky o príčinách a podnetoch k návratu do vlasti predkov,** Ing. Michal Hronec,
- **Náš návrat do domova,** Ing. Ľudmila Eva Kmeťová,
- **Prečo sme sa vrátili,** Michal Garaj,
- **Rozhodnutie,** Mgr. Mária Hudáková,
- **Úlomky času,** M. K. Hrkľová,
- **Môj domov a naša vlasť,** Ing. Pavel Lehotský,
- **Hľadanie pôvodu dolnozemsých Slovákov a tvorba rodopisu,** Ing. Renáta Gombárová,

záver a prijatie záverečných dokumentov.

Ing. Pavel Lehotský a Ing. Ľubomír Kmeť

ÚVODNÉ SLOVO

Miestne odbory Matice slovenskej na južnom Slovensku si v roku 2017 na svojich podujatiach pripomínajú historickú udalosť – 70. výročie návratu Slovákov do vlasti svojich predkov Československej republiky. Po skončení II. svetovej vojny a porážke fašizmu víťaznými mocnosťami sa vrátili Slováci z Maďarska. Vrátili sa aj občania Československa násilne vyhnaní zo svojich domovov v rokoch 1938–1945 počas okupácie južného Slovenska maďarským okupačným vojskom.

Miestny odbor Matice slovenskej v Galante zorganizoval konferenciu **Sedemdesiat rokov historických návratov**, ktorá sa konala v Dome Matice slovenskej v Galante 14. októbra 2017. Prednášateľov a účastníkov konferencie privítal Ing. Viliam Oberhauser, prvý podpredseda Matice slovenskej, ktorý má vo svojej pôsobnosti aj problematiku postavenia Slovákov na národnostne zmiešaných územiach Slovenskej republiky. Ako garant konferencie zhodnotil jej význam v tom, že zavŕšila a zosumariovala všetky podujatia konané v súvislosti s návratom Slovákov. Prednášatelia vo svojich príspevkoch neskreslene, bez dobovej autocenzúry, podávali pamäti priamych účastníkov udalostí, čo je veľmi významné, lebo je potrebné zachovať dobové svedectvá ľudí pre mladšie generácie.

Druhým garantom konferencie bol PhDr. Ján Hovorka, absolvent Univerzity Komenského v Bratislave, odbor história-filozofia, ktorý je potomkom Slovákov z Maďarska a osobným svedkom udalostí. Svoju profesionálnu dráhu začal ako stredoškolský pedagóg, neskôr pracoval v Historickom ústave SAV a na Ministerstve zahraničných vecí SR pôsobil v oblasti kultúrnej diplomacie.

V programe konferencie odzneli príspevky mapujúce sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v Rakúsko-Uhorskej monarchii a o príčinách i dôvodoch ich návratu do vlasti predkov.

Významné je aj svedectvo o návratoch násilne odídených občanov z horthyovského Maďarska po skončení II. svetovej vojny do svojich domovov v Československu. Prednášatelia poukázali aj na to, že Slováci, ktorí sa vrátili do vlasti predkov alebo do svojich domovov, významne posilnili Československú republiku a dnes Slovenskú republiku svojím vlasteneckým cítením a ich úspechmi vo vede, technike a umení.

Galanta, október 2017

Ing. Pavel Lehotský
predseda MO MS v Galante

Účastníci konferencie **70 rokov historických návratov** a priami potomkovia slovenských presídlencov z Maďarska si cenia historický počin pomoci našej vlasti Slovákom z Maďarska, ktorí sa rozhodli reagovať kladne na povojnovú výzvu na návrat na Slovensko – krajiny svojich predkov.

Matica slovenská, jej Miestne odbory a odbory Mladej matice na južnom Slovensku významne pomáhajú pri pestovaní slovenskej kultúry a pri prezentácii výsledkov vedeckých bádání o minulosti tohto regiónu, etnografických výskumov ľudovej kultúry a slovenského jazyka.

Jednotlivé kresťanské cirkvi na Slovensku a ich územné cirkevné zbory plnia významnú funkciu pri podpore rozvoja duchovného života spojeného s národným životom obyvateľov južného Slovenska.

Účastníci konferencie vyzývajú štátne orgány a inštitúcie ako aj mimovládne organizácie, kultúrne, vzdelávacie a záujmové spolky, aby regiónu južného Slovenska venovali zvýšenú pozornosť.

Slováci, ktorí žijú v niektorých obciach a mestách južného Slovenska v menšinovom postavení nemajú totiž adekvátne finančné a materiálne podmienky pre vzdelávanie v materinskom jazyku a zabezpečenie ich kultúrnych a spoločenských potrieb. Preto v záujme vytvorenia lepších podmienok pre život Slovákov v takomto postavení je potrebné prijať rad ekonomických, organizačných a hlavne finančných opatrení, ktoré zabezpečia rovnaké podmienky pre vzdelávanie a kultúru ako majú v súčasnosti tam žijúce národnostné menšiny. Účastníci konferencie žiadajú zmeniť volebný systém do miestnych samospráv tak aby každá národnostná menšina vrátane Slovákov žijúcich v menšinovom postavení mala neopomenuteľné zastúpenie v obecných samosprávach s právom veta na otázky týkajúce sa ich života.

Účastníci konferencie žiadajú podstatne zvýšiť prezentáciu slovenskej kultúry v regionálnych centrách južného Slovenska, vrátane prezentácie popredných slovenských hudobných, umeleckých, divadelných a folklórnych súborov. Ďalej žiadajú na podujatiach organizovaných mestami a obcami južného Slovenska zabezpečiť série vystúpení popredných umelcov a vedeckých pracovníkov. Kvalitná, hodnotná slovenská kultúra, ale aj veda, výskum a vzdelávanie a ich výsledky, by mali byť trvale prítomné a sprítomňované na slovenskom juhu v záujme vyvažovania intenzívnych konkurenčných vplyvov zo zahraničia, ktoré významne a v mnohých prípadoch aj negatívne vplyvajú na celkové postoje a orientáciu obyvateľov tohto regiónu. Ide nám o to aby prezentáciou vysokej kultúrnej a vedeckej úrovne občanov Slovenskej

republiky sa dvíhala hrdosť na ich výsledky a tak posilňovala spolupatričnosť, vlastenectvo a solidarita všetkého obyvateľstva s našou vlasťou.

Účastníci konferencie žiadajú zodpovedné štátne orgány, aby domáce a zahraničné investície boli v podstatne väčšej miere ako doteraz orientované na podporu zamestnanosti na slovenskom juhu. Ďalej žiadajú, aby sa venovala väčšia pozornosť budovaniu infraštruktúry, aby sa vytvárali trvale lepšie ekonomické, finančné a sociálne podmienky pre rozvoj poľnohospodárskej produkcie a spracovateľskému priemyslu v tomto regióne tak, aby obyvateľstvo nemuselo odchádzať za prácou do iných regiónov, alebo sa vysťahovať do zahraničia.

Účastníci konferencie upozorňujú, že aj tu, na južnom Slovensku, sme všetci občania suverénnej Slovenskej republiky. Nedovoľme opakovanie sa histórie. Poučme sa z negatív, ktoré viedli k napätiam medzi národnosťami. Je iba na nás ľuďoch akú dáme príležitosť opakovaniu toho zlého, čo prežili naši predkovia. Keď dokážeme vysvetliť, vyargumentovať svojim deťom a vnukom okolnosti, ktoré sme prežili a ako im predchádzať, aby sa neopakovali, zabránime tomu, aby sa opäť rozkrúcal kolotoč násilia v Európe. Ide nám o to, aby slovo „Človek“ znelo hrdó.

V Galante 14. októbra 2017

účastníci konferencie

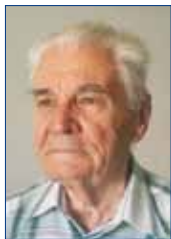
PhDr. Ján Hovorka (*1953, Neded) študoval na Filozofickej Fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pracoval ako stredoškolský pedagóg, neskôr v Historickom ústave SAV, v štátnej správe, v Balneologickom múzeu v Piešťanoch a na Ministerstve zahraničných vecí SR v oblasti pomoci SR zahraničným Slovákom. Pôsobil v oblasti kultúrnej diplomacie ako konzul a zástupca veľvyslanca SR v Bukurešti. Neskôr pracoval na MZV SR. V súčasnosti je na dôchodku a okrem iného sa venuje genealogickým výskumom svojich predkov.

Ludovít Pomichal, (*1957, Bratislava) novinár, publicista a fotograf, žijúci v Bratislave. V mladosti, ktorú prežil v Senci, získal evanjelický fundament, ktorý doň vložila rodina, pedagógovia i priatelia z presídlenecských rodín. Vyštudoval žurnalistiku na univerzite v Leningrade. Je potomkom Pitvarošanov z matkinej strany. Tému zahraničných Slovákov sa venuje v médiách. Od roku pracuje 2010 na Úrade pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

Mgr. Michal Kožuch, PhD., (*1979, Bratislava) žije v Senci a jeho starí rodičia pochádzali z Pitvaroša. Vyštudoval na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave, kde pôsobil ako doktorand a vedecký pracovník. Spolupracoval pri tvorbe monografií, publikoval na Slovensku i v zahraničí. Dnes pracuje na Ministerstve obrany SR. História Pitvarošanov sa venuje od roku 2005, je spoluautorom publikácií Pitvaroš a Pitvarošania a Pitvaroš na starých fotografiách. Problematiku pitvarošanstva sa snaží propagovať na stránke www.pitvaros.sk.

Ing. Michal Hronec (*1935, Slovenský Komlôš) dnes žije v Bratislave. V roku 1947 spolu s rodičmi sa presídlil do ČSR. Vyštudoval na Stavebnej fakulte Vysokej školy technickej a po celý život veľmi úspešne pracoval v n. p. Pozemné stavby v Bratislave. Písať začal v dôchodku, vydal zbierky básní *Za väčšou skyvou* a *Nehynúca viera* a prózu *Nenapísané pamäti – Sen môjho otca*. Publikoval v niekoľkých časopisoch doma i v zahraničí.

Ludmila Eva Kmeťová (*1948, Košúty) býva v Bratislave. Študovala na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre, odbor prevádzková ekonómia. Do roku 1992 pracovala v rezorte poľnohospodárstva a do roku 2007 v štátnej správe. V súčasnosti je už na starobnom dôchodku.

Michal Garaj (*1948, Veľké Úľany) je synom Michala a Anny Garajovcov, ktorí sa v roku 1947 presťahovali z Maďarska na Slovensko. Absolvoval stredné odborné vzdelanie s maturitou chemického smeru. V súčasnosti pracuje vo firme ELV produkt, a. s., Senec ako zmenový majster. Vo Veľkých Úľanoch pracuje s mládežou pri športových aktivitách. Je predsedom MO MS vo Veľkých Úľanoch a členom Krajskej rady Matice slovenskej Trnavského kraja.

Mária Hudáková, rod. Lehotská, (*1944, Slovenský Komláš), od roku 1947 obyvateľka Galanty. Po absolvovaní Pedagogickej fakulty v Trnave pôsobila na Základnej škole v Galante a bola riaditeľkou CSS Samaritán. Je členkou Matice slovenskej od roku 1969, je aj kronikárkou a členkou spevokolu Zora. Píše články o živote seniorov v evanjelických a iných periodikách.

Mária Katarína Hrkľová, rod. Pappová, (*1946, Dulovce) vyštudovala na Ústrednom ústave vzdelávania učiteľov na UK a venovala sa pedagogickej práci v okrese Komárno. Neskôr pracovala v Ústave pre zahraničných Slovákov MS, ďalej na Odbore pre zahraničných Slovákov MK SR. Spolupodielala sa na tvorbe programov DZS, je spoluautorkou publikácií Veľkí malým, Roztratení ale nestratení, Pamätnica DZS, autorkou Pamätnice o slávnostiach v Dulovciach a Z blízkeho ďaleka. Je členkou redakčnej rady časopisu Dolnozemský Slováč, predsedníčkou Dotyk ľudskosti, o. z. – Touch of Humanity.

Pavel Lehotský (*1937, Slovenský Komláš) žije v Galante. Vyštudoval na SVŠT v Bratislave a postgraduálne štúdium na VŠE v Bratislave. Pracoval v TOS Galanta. Je členom Matice slovenskej od roku 1968, v súčasnosti je predseda MO MS Galanta a členom Krajskej rady Matice slovenskej Trnavského kraja. Je spoluautorom výstav Ondrej Beňo – komlášska osobnosť, Zostali sme verní..., a Slováci v Uhorsku.

Renata Gombárová (*1960) žije v Bratislave. Vyštudovala Vysokú školu ekonomickú v Bratislave. Pracuje v súkromnom sektore v ekonomickej oblasti. Už niekoľko rokov sa intenzívne venuje genealógii, pátraniu po predkoch a štúdiu starých matričných záznamov a dokumentov. Jej rodičia pochádzajú z dolnozemskej obcí Pitvaroš a Kiškereš.

Viliam Oberhauser (*1948, Galanta) je drevársky inžinier, absolvoval ekonomické doktorantské štúdium a pracoval ako vedecký pracovník so zameraním na koncepcie rozvoja vybraných odvetví národného hospodárstva. V rokoch 1990–1992 bol minister vlády Slovenskej republiky a v rokoch 1990–1992 a 1998–2002 poslancom Národnej rady Slovenskej republiky. V súčasnosti je prvým podpredsedom Matice slovenskej.

ŠTAHOVANIE SLOVÁKOV NA DOLNÚ ZEM V 18.–19. STOROČÍ A PRESÍDLLENIE SLOVÁKOV Z MAĎARSKA NA SLOVENSKO PO II. SVETOVEJ VOJNE, POROVNANIE DVOCH VÝZNAMNÝCH ETÁP V ŽIVOTE DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOV

PhDr. Ján Hovorka

Pri bilancovaní 70. výročia povojnovej repatriácie časti slovenskej menšiny z Maďarska do vtedajšej ČSR, respektíve na Slovensko, ktoré si pripomíname v tomto roku, by som rád upriamil pozornosť na zaujímavé a významné aspekty, ktoré sú charakteristické, spoločné, či blízke pre obe etapy v živote našich nazvime ich dolnozemsých Slovákov a v širšom ponímaní Slovákov vôbec.

Ako potomka z rodiny repatriantov z veľkej dolnozemskej obce Veľký Bánheďeš na Slovensko do obce Neded v roku 1947 a zároveň ako absolventa štúdia histórie FFUK v Bratislave, prirodzene sa zaujímajúceho o minulosť svojho rodu a rodákov v Maďarsku, ma už dávnejšie zaujala predovšetkým nesmierna odvaha našich predkov, nezdolná viera v lepšiu budúcnosť, s ktorou sa pred 200–300 rokmi dokázali odpútať od rodnej hrudy na území vtedajšieho horného Uhorska a vydať na dobrodružnú a strastiplnú púť na vtedajšiu Dolnú zem. V tejto súvislosti si dovoľm vytvoriť paralelu medzi odvahou našich predkov pre storočiami a rovnakou odvahou našich rodičov, bližších, či vzdialenejších príbuzných, desiatok tisícov slovenských presídlencov po II. svetovej vojne, ktorí taktiež v kritickej povojnovej dobe našli odvahu, vnútornú silu, elán a vieru v lepšiu budúcnosť na Slovensku a dokázali sa odpútať od svojej vtedajšej domoviny na území Maďarska a vydať sa do neznáma, navrátiť sa na Slovensko, do krajiny svojich predkov.

Ťažké životné podmienky slovenského obyvateľstva na severe vtedajšieho Uhorska počas osmanskej okupácie Uhorska aj počas protihabsburských povstaní uhorskej šľachty boli v prácach historikov spracované pomerne dostatočne. Tieto podmienky sa nevelmi, respektíve len veľmi pozvoľne, zlepšovali po ústupe Turkov a po porážkach protihabsburských povstalcov ukončených takzvaným Satmárskym mierom v roku 1711. Skončili sa síce vojenské operácie bojujúcich strán a s nimi spojené ničenie, rabovanie, vraždenie a zvlôa

vojenskej soldatesky voči civilnému obyvateľstvu, no život znevoľneného obyvateľstva na panstvách zemepánov ostával naďalej veľmi ťažký. Feudálny útlak, zväčša zemepánov usilujúcich o maximalizáciu výnosov a s ním spojené ekonomické vysávanie poddanského obyvateľstva viedli najmä v neúrodných rokoch k obdobiam hladu a nesmiernej biedy najmä na vidieku. K tomu sa pridružovala preľudnenosť, periodické epidémie cholery a moru, decimujúce obyvateľov, ktoré sa bez povolenia vrchnosti nemohlo ani sťahovať, ženiť, či vydávať sa, či dávať deti na školy. Obyvateľstvo trpelo svojvôľou zemepánov a v prípade evanjelikov aj náboženským útlakom počas rekatolizácie. Po ústupe Turkov a upokojení situácie sa začali šíriť chýry o voľnej, neobrobenej pôde ďaleko na juhu, mimo dosahu terajších zemepánov. Objavili sa dokonca prísluby dolnozemskej majiteľov pôdy na výhodné nájomné zmluvy, spojené aj na zaručenie náboženskej slobody pre prisťahovalcov. To bolo magnetom pre tisíce našich predkov, ktorí aj napriek zákazom sťahovania, pod hrozbami tvrdých trestov, sa podľa dochovaných záznamov, neraz nočnou hodinou a tajne schytili a utekali preč z domovov, do neznámych južných krajov, často len s tými najnutnejšími vecami, no s vierou a nádejou na lepší život.

Treba uviesť, že na takýto radikálny krok sa odhodlali spravidla len tí najodvážnejší, vekovo a povahou mladší rebeli, keďže úteky boli spojené so značným rizikom a aj problémami. Bolo treba prekonať nesmierne ťažkosti a prekážky, neraz zanechať dom a natrvalo opustiť rodinu, starých rodičov, či rodičov, príbuzných a známych, či hroby svojich predkov, všetko, čo mali radi a vydať sa do neistoty budúceho života. Nie všetci to preto dokázali a tiež nie všetkým sa úteky podarili. Vrchnosť dala pátrať po utečencoch a previnilcoch a tých, ktorých dolapili, neminul krutý trest. Mnohí preto nenašli odvahu, nedokázali opustiť svoje domovy a rodinu. Preto radšej ostali doma v akej-takej istote domova a ďalej trpeli a znášali biedu a násilnosti vrchnosti.

Tí, ktorým sa úteky podarili a po týždňoch putovania sa dostali na pláne Dolnej zeme, taktiež ešte nemali hneď vyhrané. Museli neraz začínať doslova z ničoho, vybudovať najprv provízorne obydlia, odvodniť močiare a zasolené pôdy a začať ich kultivovať a dorábať požíveň na prežitie seba a svojej rodiny, na úhradu nájmu, neskôr daní aj na trh. V neposlednom rade sa budovali dediny, cesty, kostoly, školy, pozývali sa farári aj učitelia na zabezpečenie náboženskej a školskej výchovy a vzdelávania detí. Až po rokoch usilovnej a húževnatej práce sa neraz až generácii detí prisťahovalcov z horníakov podarilo vytvoriť nielen skutočne lepšie materiálne, ekonomické, ale aj kultúrne a duchovné podmienky života. Dolnozemskej mestá, mestečká a obce Békešská Čaba, Slovenský Komlós, Sarvaš, Nadlak, Pitvaroš, Veľký Bánhedeš a mnohé ďalšie v priebehu 19. storočia rástli spolu s rastom prisťahovalcov aj vnútorným

pribúdaním miestnej slovenskej populácie. Prekvitali, ekonomicky sa vzmáhali a pulzoval v nich čulý kultúrny aj duchovný život Slovákov. Békešská Čaba sa začiatkom 19. storočia stala najväčším slovenským mestom Uhorska.

Na druhej strane sa však objavila nová hrozba, vyplývajúca z politických zámerov a plánov predstaviteľov maďarského národa na hegemoniu v Uhorsku spojenú okrem iného s maďarizáciou a utláčaním ostatných nemaďarských národov krajiny, vrátane Slovákov. Maďarizačné kroky a tendencie Budapešti, ktoré sa začali prejavovať v praxi už v prvej polovici 19. storočia, sa po intermeze revolučných rokov 1848–1949 naplno rozvinuli v období po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 a vyvrcholili v posledných rokoch existencie Rakúsko-Uhorska známymi zákonmi grófa Aponyiho. Ten verejne prehlásil, že v Uhorsku niet slovenského národa. Zatváranie slovenských škôl, obmedzovanie výučby slovenčiny na minimum, likvidácia Matice slovenskej, presadenie celého radu zákonov obmedzujúcich a vytlačujúcich nemaďarov na okraj spoločnosti, znemožňujúcich im vstup do štátnych služieb a viacerých ďalších povolání, pomaďarčujúcich kultúru a vzdelávanie ako aj cirkevný život v krajine, viedol predstaviteľov miestnej slovenskej inteligencie k neraz heroickému zápasu o zachovanie aspoň elementárnych prvkov vzdelávania a výchovy detí a mládeže v slovenčine aj úsiliu o kultúrne a duchovné povznesenie Slovákov. Dnešná maďarská historiografia veľmi nerada priznáva a de facto obchádza skutočnosť, že práve neriešenie národnostnej otázky v Uhorsku sa stalo jedným z hlavných vnútorných dôvodov a príčin rozpadu Uhorska po I. svetovej vojne a vzniku nástupníckych štátov, medzi nimi aj Československa.

Po roku 1918 sa rozhodujúca časť slovenského národa ocitla za novými hranicami novovytvoreného potrianonského Maďarska. Počas medzivojnovkej Československej republiky sa slovenský národ jazykovo, kultúrne aj duchovne vzchopil a rýchlo naprával nedostatky, spôsobené bývalou maďarizačnou politikou Budapešti. Kým na Slovensku sa vo všetkých obciach a mestách vybudovali nové slovenské školy, školské a kultúrne zariadenia a rozprúdil sa intenzívny kultúrny život, v potrianonskom medzivojnovom Maďarsku pokračovala v podstate v nepatrne modifikovanej podobe uhorská politika potlačujúca práva nemaďarských národností. Tá vyvrcholila v posledných rokoch horthyovského režimu v krajine. Preto po vojenskej porážke Maďarska Sovietskou armádou na konci II. svetovej vojny, keď sa vytvorila priaznivá situácia pre nastolenie riešenia otázok menšinových práv nemaďarských národností v Maďarsku, aj Slováci v Maďarsku stáli pred zložitou otázkou: Čo ďalej, ako ďalej? Veriť, že aj v Maďarsku svitnú pre menšiny lepšie časy, že sa rozvinie plnohodnotné slovenské školstvo, vzdelávanie a kultúra v slovenskom jazyku v záujme zachovania slovenskej identity nielen pre seba ale aj pre nasledujúce

generácie? Druhou možnosťou, ktorú ponúkala medzištátna československo-maďarská zmluva o vzájomnej výmene obyvateľstva z 27. apríla 1946, bola možnosť prijať ponuku krajiny svojich predkov – Slovenska a natrvalo sa tam presťahovať a získať československé štátne občianstvo.

Naši rodičia, aj ostatní rodáci z Maďarska stáli pred veľmi ťažkou voľbou – neraz osudovou. Na rozdiel od útekov našich predkov na Dolnú zem pred storočiami, tentoraz neboli hlavnými motivačnými faktormi rozhodovania otázky feudálneho útlaku či hladu, biedy alebo náboženského útlaku, ale rozhodujúcou otázkou sa stala otázka zachovania, či nezachovania slovenskej národnej identity, jazyka, kultúry, zvykov a tradícií ako aj duchovného života. Jej dlhodobé neriešenie, respektíve pokračujúca asimilačná politika všetkých predvojnových vlád v Budapešti nedávala, napriek agitácii a propagande miestnych úradov, veľké nádeje na skutočné zmeny k lepšiemu. Slováci z Maďarska sa nie jednoducho rozhodovali, čo urobiť? Ostať a či sa presťahovať na Slovensko? Agitačné transparenty a plagáty československej presídľovacej komisie s heslom: „*Mať voľá!*“ uisťovali krajanov – rodákov o tom, že o každého sa nová vlasť podľa dikcie medzištátnej dohody dostatočne postará a nikto nepríde skrátka. Na druhej strane presídľovacia komisia veľmi skoro zistila, že vtedajšie maďarské úrady veľmi neprajú presídľeneckej akcii a snažia sa ju pod rôznymi zámienkami nepriamo brzdiť a mariť. Obe strany vyvíjali rozsiahlu mediálnu aj osobnú presvedčovaciu agitačnú kampaň, propagandu, respektíve kontrapropagandu, ovplyvňujúcu mienku a postoje krajanov.

Problémy vznikali aj na slovenskej strane, keďže sa nie vždy dарило operatívne zabezpečovať pre repatriantov sľubované voľné obydlia v dostatočnom počte. Preto aj nakoniec bolo asi 10 000 Slovákov z Maďarska umiestnených vo voľných obydliach po vyvezených Nemcoch v českom pohraničí. Problémy vznikali aj z toho, že Slováci boli zväčša roľníkmi. Občas sa stalo, že termíny odchodov transportov s presídľencami na Slovensko z niektorých obcí sa z hore uvedených dôvodov predlžovali. Miestni Slováci nemohli nereagovať na ubiehajúce agrotechnické termíny poľných prác a len pasívne čakať na presídlenie. Konkrétne museli konať a napríklad na jar zasiať plodiny, lebo ak by sa presídlenie ďalej neúmerne predlžovalo a oni by nezasiai, na jeseň by nemali úrodu a ich existencia by bola ohrozená.

Do rozhodovania v neposlednom rade vstupovali aj rodinné vzťahy v prípade zmiešaných manželstiev, vrátane rozhodovania časti rodinných príslušníkov krajanov ostať ďalej v ich doterajšej domovine a aj viaceré faktory ekonomické, zamestnanecké a sociálne a nakoniec aj priamo zžitost' krajanov s prostredím ich vtedajšej domoviny. Viaceré takéto okolnosti nakoniec viedli k čiastočnému ochabnutiu záujmu časti prihlásených o presídlenie. Spočiatku

sa na presťahovanie prihlásilo 95 421 miestnych Slovákov. Nakoniec sa reálne v rámci medzištátnej dohody presídlilo na Slovensko iba 59 774 Slovákov z Maďarska a ešte mimo dohody 13 499 krajanov, teda spolu 73 273 presídlencov. To bolo istým sklamaním pre československé úrady, ktoré pôvodne evidovali v roku 1946 až 473 556 Slovákov, žijúcich v Maďarsku.

V tejto súvislosti chcem poukázať na to, že opäť tak, ako v prípade odchodov Slovákov na Dolnú zem pred storočiami, aj teraz v prípade repatriácie časti slovenskej menšiny z Maďarska na Slovensko prejavili tí, čo sa rozhodli pre presídlenie, veľkú odvahu a ochotu riskovať a vsadiť všetko na jednu kartu. Tentoraz, na rozdiel od minulosti, okrem zlepšenia ekonomickej a sociálnej situácie, bol podstatným motivačným faktorom na presídlenie záujem o zachovanie svojej národnej identity, slovenského jazyka, kultúry a tradícií. Mnohí z presídlencov si pri svojom rozhodovaní uvedomovali, že ak nevyužijú vtedajšiu priaznivú medzinárodnopolitickú situáciu, danú súhlasom veľmocí s takýmto riešením danej otázky a vzniknutý rámec medzištátnej dohody s Maďarskom o výmene obyvateľstva, takáto priaznivá situácia vyriešiť raz navždy túto pre nich rozhodujúcu otázku zachovania slovenskej identity a jazyka, sa už viac nemusí opakovať.

Neskorší vývoj pomerov v strednej Európe, ktorá pripadla do sovietskej sféry vplyvu, im dal za pravdu. Akcia presídľovania Slovákov skončila už v roku 1948 a v roku 1949 bola definitívne právne uzavretá podpisom bilaterálnych takzvaných Štrbských protokolov. Československo, respektíve Slovensko, sa ocitlo spolu s Maďarskom na východnej strane železnej opony.

Viacerí presídlenci boli pridelení na Slovensku do uvoľnených domov na južnom Slovensku s prevažne maďarskou menšinou, čo v niektorých prípadoch paradoxne kontrastovalo s etnickou situáciou sídiel v Maďarsku, ktoré zanechali. Známe sú prípady, keď niektorí presídlenci z Maďarska nevedeli po maďarsky dostatočne komunikovať. Ak žili na sálašoch izolovaní v slovenskom menšinovom prostredí, znalosť maďarčiny až tak nepotrebovali a až po presídlení si museli maďarčinu osvojiť v záujme dobrého spolunažívania s novými susedmi.

Dá sa konštatovať, že na presídlenie sa nakoniec rozhodli tí najodvážnejší a zároveň najnespokojnejší či najenergieknejší z radov slovenskej komunity. Okrem mnohých roľníkov a hlavne maloroľníkov, majúcich do 3 ha pôdy (75 % z presídlencov), poľnohospodárskych a priemyselných robotníkov, remeselníkov a živnostníkov. V nemalej miere sa presídlila nepočetná, no pre zachovanie menšiny dôležitá slovenská menšinová inteligencia. Bohatšie vrstvy slovenského roľníctva s presídlením váhali a nakoniec sa zväčša nepresídlili.

Je pravdou, že presídlenecká akcia významne oslabilu silu a schopnosť v Maďarsku zostávajúcej časti slovenskej menšiny odolávať postupujúcej

asimilácii v etnicky majoritnom maďarskom prostredí, čo často zdôrazňuje reprezentácia slovenskej menšiny v tejto krajine. Toto je historická skutočnosť, na ktorú nemožno zabúdať ani pri hodnotení úrovne zachovávanía slovenského jazyka aj identity našich krajanov v Maďarsku. Taktiež sú zrejme pravdivé niektoré individuálne životné príbehy jednotlivcov z radov krajanov, ktoré občas počujeme, ktorým sa z viacerých objektívnych, či subjektívnych dôvodov, nepodarilo úspešne sa aklimatizovať v novej vlasti a následkom toho dlho prežívali citové problémy a depresiu, smútok za starou domovinou, prípadne za zvyškom rodinných príslušníkov a známych, ktorých opustili. Niektorí z nich sa následkom toho po čase aj vrátili nazad do Maďarska.

Na druhej strane možno objektívne uviesť, že presídlenci z Maďarska si v prevažnej miere a to aj napriek nespočetným ťažkostiam, ktoré priniesol život v novej vlasti, postupne polepšili a po aklimatizácii a usadení sa v nových sídlach začali si úspešne budovať svoju novú existenciu a zlepšovať svoju životnú úroveň. A to aj napriek tomu, že po februári 1948 aj na nich doľahli ťažkosti spojené s kolektívizáciou poľnohospodárstva, nástupom industrializácie. Mnohí bývalí presídlenci v snahe o získanie kvalitnejšieho zamestnania, vzdelania či v súvislosti s uzatvorením manželstva, či z ďalších dôvodov, po kratšom či dlhšom čase opustili pôvodné pridelené sídla na južnom Slovensku a rozprchli sa po celej krajine.

Dnes, pri bilancovaní 70. výročia presídlenia Slovákov z Maďarska na Slovensko, keď generácia priamych presídlencov už postupne odchádza, chcem ako potomok z rodiny presídlencov vysloviť názor, ktorý zdieľa väčšina mojich rovesníkov, pochádzajúcich z rodín presídlencov, že som vďačný a ďakujem svojim rodičom, presídlencom, že sa v danom čase správne rozhodli svoje životy a osudy spojiť so životom na Slovensku, v krajine svojich predkov.

Dalej chcem zdôrazniť, že z prezentovaného obdivu k odvahe našich predkov ešte nevyplýva záver, že by som tých krajanov, Slovákov z Maďarska, ktorí sa rozhodli ostať aj po presídlení časti krajanskej komunity z Maďarska na Slovensko v svojej domovine, pokladal za menej odvážnych, či dokonca za zbabelcov. Naopak, domnievam sa, že si títo krajanovia v Maďarsku zaslúžia prinajmenšom rovnakú úctu a obdiv. Ich konečný postoj k ponuke presídlenia sa na Slovensko by sa dal hodnotiť ako rovnako hrdinský ako tých, ktorí odišli na Slovensko a to z jednoduchého dôvodu – ostali žiť ďalej v svojej domovine, za situácie, keď do domovov po ich bývalých susedoch – presídlencoch boli nasťahovaní maďarskí presídlenci zo Slovenska a tým sa početnosť aj vplyv slovenskej menšiny na verejné dianie a schopnosť presadzovať svoje slovenské etnické požiadavky voči majorite a tak odolávať asimilačným trendom, prudko zmenšil a oslabil.

Na záver chcem zdôrazniť skutočnosť, že presídľeneckú akciu z druhej polovice 40. rokov 20. storočia, hoci vnútorne rozporuplnú a poplatnú danej dobe a hodnotovým postojom vtedajších vlád a politikov, ktorá sa nakoniec zrealizovala len čiastočne, z pohľadu jej priamych účastníkov a ich potomkov, musíme hodnotiť ako úspešnú a to aj napriek jej početným negatívnym hodnoteniam zo strany maďarskej a aj časti slovenskej historickej obce, respektíve historikov. Presídľenecká akcia splnila proklamované ciele – vytvoriť v rámci vtedajších medzinárodnopolitických a vnútropolitických daností na dobrovoľnej báze možnosť, právny rámec, aj praktické formy realizácie pre návrat, respektíve repatriáciu našich slovenských rodákov z bližších a vzdialenejších sídiel v Maďarsku do vlasti svojich predkov – na Slovensko a tým napomôcť ich úsiliu o záchranu svojej slovenskej identity a jazyka a zapojiť ich do povojnovej rekonštrukcie, obnovy a výstavby štátu. To, že po februári 1948 nastali v Československu iné časy, ktoré si stanovili iné ciele a rozvojové perspektívy, čo priamo ovplyvnilo aj našich presídľencov a ich rodiny, to je už iná skutočnosť.

AKO PO SIEDMICH DESAŤROČIACH POCHOPIŤ, UCHOPIŤ A ŠÍRIŤ IDENTITU A POSOLSTVÁ NAŠICH PRASTARÝCH OTCOV A MATERÍ, O SEBAREFLEXII SLOVENSKEJ DOLNOZEMSKÉJ SEBAÚCTY V STOPE ČASU

Ludovít Pomichal

Vo filme spomienok sa mi vyjavujú tváre už zosnulých najbližších. Zhovárať sa s nimi. Je lahodou duše prinavracáť si múdrosť starých rodičov, najmä ale húževnatosť, s akou sa s nadhľadom vyrovnávali s najdramatickejšími zlomami osudov.

V roku, v ktorom si na nich obzvlášť spomínam, sa mi v kontexte 70. výročia ich návratu do domoviny, približujú okrem iných aj dotyky s prostredím, s ktorým sa v roku 1947, v rámci výmeny obyvateľstva medzi vtedajšou Československou republikou a Maďarskom, lúčili. Po prvý raz som Pitvaroš navštívil v roku 1969, ako jedenásťročný spolu s mojou starou mamou a mamičkou. Príliš som vtedy nevnímal kontext a hĺbku ich emocionálnych poryvov, najmä pri návšteve dnes, žiaľ, už nejstojúcich a neidentifikovateľných hrobov ich predkov na starom pitvarošskom cintoríne.

Viac som začal vedome precitovať potrebu prihovárať sa Pitvarošu a zžiť sa s ním o tri roky, keď som v roku 1972 pozoroval dušechvenie môjho starého otca, ktorý sa do rodiska vrátil po 25 rokoch. S dojatím ho vítali jeho bratrance s pomadžarčenými priezviskami. Jeden z nich, ani po takom dlhom čase však nezabudol, najmä keď mu môj apo pripomenul, že po mene Ján si nepísal Temesi, ale Rikk.

Keď som po dlhých 42 rokoch znovu na Pitvaroš znovu zavítal v roku 2014, aby som dodržal slúbený darček mojej mamičke k jej osemdesiatke, ktorá si veľmi priała navštíviť jej rodný kraj..., vari aj pod dojmom túžby hlbšie poznať posolstvá slovenskej Dolnej zeme už v čase môjho pôsobenia v Úrade pre Slovákov žijúcich v zahraničí, som sa k téme Pitvarošanov, presídlenia, hodnôt dolnozemskeho ducha, primkol ešte tuhšie a som tomu úprimne rád.

Po tomto vstupe, ktorý som si nemohol odoprieť, dovoľte k samotnému textu besednice – eseje na premýšľanie, ktorú som si pre dnešnú príležitosť pripravil, aby som ju ctenému auditóriu teraz priblížil.

Hoci nadchnutí sloganom z plagátu Martina Benku, vo vnútri duše však

útlocitne prežívším príbehom, ktorý na železničnej stanici ich rodnej obce Pitvaroš prestrihli, žili akoby v dvoch domovoch po celý život. Tým novým, na Slovensku, naplno dýchali v kýženej vlasti, kým ten, ktorý opustili, spomienkami živo zvestovali nám, ich potomkom. Z času na čas nostalgicky pohľadzali pre nich priam sväté, kým pre nás tajuplné. Vari až do okamihov, keď sme, vedno so starými rodičmi, mamou a jej bratmi, navštevujúc najbližšie rodiny Rikkové či Príbelské, ktoré nevyslyšali volanie slovenskej vlasti a zostali na Dolnej zemi, pochopili, s akou vrúcnu detailnosťou kultúry života, zvyklostí a fortielneho gazdovského prakticismu, si okrem spomienok, majetku vrátane dobytky, koní, poľnohospodárskych mechanizmov a mnohých iných súčastí bytia, najmä však odhodlania pečateného Božím slovom v Tranosciu, celú svoju dolnozemsú svojbytnosť až originalitu priniesli so sebou do novej vlasti – Československa.

Nedá mi byť neosobným. Nech je to akokoľvek paradoxné, takzvaná repatriácia (pre koho – ako správna, možno politicky, súc dejinnými vplyvmi usporiadania Európy po vojne zmanipulovaná, spravodlivá či skrivodlivá, humánna či ľudsky obludná, podcenená ba, čo si dodnes myslím, nedotiahnutá...) sa bytostne dotýka aj mňa. Mojich dolnozemských citov, poryvov a návykov, nedefinovateľnej odlišnosti pokory ducha a zajedno i pyšnosti na pôvod bez spupnosti, znovu objavovania genia loci mojich predkov na Dolnej zemi.

Tej, ktorú som si aj pre jej veľkorysosť zaľúbil, obľúbil a privinul, ba nepochybne nadosmrť som s ňou emotívne splynul. A nič to, že o celé desaťročie som mladší ako dátum, keď môj prastarý otec Martin Príbelský, náš apouka, ako sa na Pitvaroši, obci uprostred cesty zo Slovenského Komlóša do Nadlaku medzi dolnozemicami najväzenejšiemu z rodu a rozkošatenej družnej rodiny vravelo, sa rozhodli „tájsť na Slovensko“. Ta, domov, do vlasti predkov.

Odvahu rozhodnutia, chrabrosť, s akou sa slovenské rodiny rozhodnuté vyslyšať volanie vlasti predkov a využiť dovtedy a ešte dlho potom vari jedinú a preto aj jedinečnú šancu oddať sa plnou vôľou duchu veci slovenskej, si dovoľm nazvať hrdinstvom. Patriotickým počinom podporeným prirodzeným aj inštinktívnym národoveckým egoizmom (veď okrem nádejnejšej economickej zábezpeky rodín v novej vlasti veľa bolo spomedzi Slovákov v Maďarsku tých, ktorí sa definitívne vzopreli napríklad poslušnému pomadžarčovaniu svojich rýdzich slovenských priezvisk, horthyovskému maďarónskemu uzurpátorstvu v dovtedy poctivých a lojálnych školách s patričnou a vyváženou slovenskosťou v obciach a prostrediach s výraznou prevahou Slovákov...), ale aj tvorivou prozreteľnosťou vedieť vidieť za roh.

Berúc na zreteľ, že v boľavo rozporuplnej téme sa sotva dočkáme,

akceptujúc rôznosť názorov i pochopiteľný emotívny podtext, aspoň konsenzu, nebudaj jednotnosti pohľadu, predsa len sa prislúcha novým generáciám po výmene sňať na oboch stranách Dunaja v záujme ostroumného, no nevypočítavého vzájomného porozumenia, bagatelizujúce čiernobiele videnie. Maďarské aj slovenské. Na Slovensku i v Maďarsku. Hoci kým na strane dotknutých Maďarov vysídlených po politickej dvojstrannej dohode z Československa dodnes pretrváva pocit príkoria a revanšistickej nespravodlivosti, Slováci z Maďarska až na výnimky, keď ich s heslom: „*Slovenská mať volá!*“ presídľovacie inštitúcie obalamutili, rozdelili a nasmerovali do ešte dlho nevrých maďarských prostredí južného Slovenska, sa napokon viac zaradovali ako banovali... Na jednej strane teda vnímanie uspokojivého, teda zďaleka nie víťazného, zato už v polovici minulého storočia perspektívneho formátovania vedomej a seabavedomej slovenskej svojstojnosti presídlených Slovákov z Maďarska, na druhej doteraz nezmieriteľne trýznivého až tristného nezabúdania na medzištátne zmluvne a neretroaktívne podpísanú politickú vôľu nad osudom bezbranných a ponížených, napokon – a čo im, odsunutým a vyhosteným, iné zostalo po návrate do Slováckmi opustených domov v priestoroch ich matky – vlasti...

A do toho všetkého ešte boľavá hrana mince výmenného vabanku. Ničotný čierny Peter, na ktorého kartu, aj vďaka rozdielnosti vnímania a prístupu Československa a následne Slovenska i Maďarska k právam národnostných menšín, ako aj ich zákonným občianskym povinnostiam vo vzťahu k väčšinovému národu, doplatili tí, ktorí si to najmenej zaslúžili – naši Slováci v Maďarsku. Tí, ktorí zostali, pretrvali, zaťali sa a pravdu povediac aj dodnes zatínajú zuby, vari sa už ani neúfajú na lepšie...

Čo im ku cti slúži, aj keď okyptení o bezmála sto tisíc najsmelších a najodhodlanejších nasadnuvších pred 70 rokmi do vagónov, nenechali sa vykoreniť a ani sami seba nevykmásali nadprácou pochlebovania a koketovania, lojálnym emberčekovaním či odnárodným pajtášstvom. Chvalabohu, sú tu, a aj keď im samým sa to s úsmevom zdá byť občas príčudné a zajedno i prečudesné, v Maďarsku od Zemplína, Novohrad, cez Pilíš a Pešť, až za horizonty Dolnej zeme ešte aj dlho budú. Hlboký úklon i uznanie im za to. Nech im len vôľa vytrvá a osud aj do budúcnosti im to dopraje.

Pridlho bolo neradno pichať do osieho hniezda výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, ktorú s odstupom desaťročí, aj historikmi iba benevolentne bantovanú, prichodí nám brať s vybalansovaným nadhľadom. Inak by nám, predsudkami sa kváriac a o energiu sa oberajúc, sotva dožičil čas s množstvom osobných osudov, príbehov plných odlúčenia, zblížovania, odchodov, návratov, nedorozumení i porozumení, vnímať seba samých, svoje

slovenské rody a príbuzenstvá z oboch strán Dunaja aspoň s toľkou satisfakciou a duše velebením ako doposiaľ.

Symbolicky vzaté, slovenský osud viac ako 70 000 repatriantov i väčšiny Slovače, ktorá v Maďarsku zostala, od Dunaja na sever i na juh, tu hore, aj tam dolu sa nám predsa len nevyjavuje ani ako zakliaty, tobôž prekliaty. Naopak, prilnutím k neopakovateľnému fluidu, ktoré nám s autenticitou reči a zvykov zo slovenských prostredí v Maďarsku naši apoukovia a mamouke, rodičia a celé príbuzenstvo so sebou priniesli z dolniakov na horniaky, s ešte väčším merkovaním dokážeme pochopiť, vstrebávať a zžívať sa so záhybmi duše preniknutými v desaťtisícoch Slovákov a ich potomkov v Maďarsku.

Hlasnejšie ako doposiaľ sa žiada zvolať odtiaľto z Galanty, ale aj z Bratislavy, Senca, Sládkovičova, Veľkých Úľan, Veľkej či Malej Mače, Salíb, Nededu, Handlovej či Prievidze našim sestram a bratom, príbuzným, priateľom i Bohu známym Slovákom z Čaby, Berinčoku, Komlóša, Sarvašu, Kestúca, Níredháze, Čemera či Čorváša, ako aj ďalších z vari stovky obcí a miest, v ktorých Slováci žijú – vrátane Budapešti: *„Neopúšťajte sa, ani my vás neopustíme!“*

Tak ako kľíčil, zakoreňoval sa a rozvíjal historický, osobnostný, zvykoslovný a eticko-duchovný jemnocit poznania nových generácií potomkov Slovákov presídlených pred siedmimi desaťročiami na morálnom i emotívnom podhubí ich autochtónnych cenností, ktoré si priniesli so sebou do novej domoviny – na Slovensko, tak i my pod Tatrami, ctiac si posolstvá našich predkov i genius loci slovenských prostredí v Maďarsku, odkiaľ naši prišli, aby nám tu dali život, ešte väčšmi ako doposiaľ pociťujeme potrebu národnej, jazykovej i ľudskej prepojenosti či duchovnej prílnavosti a s nimi aj náležitosť vzájomného slovensko-slovenského dialógu s krajanmi pod pravým dunajským brehom.

Vedomie spolupatričnosti a pretrvávajúcich previazaností vrátane tých, ktoré sú zafixované v stopách DNA, napriek popretŕhaným rodinným či susedským väzbám, nás akosi žiadostivejšie práve v tomto výročnom roku nabádajú s väčším zápalom a úprimnejším zástojom zveladiť spomienku i pamiatku našich spoločných predkov. Jesto veľa spôsobov, ako týmto snahám učiť zadosť.

Vzájomnými návštevami a kontaktmi rodín a priateľov, na inštitucionálnej úrovni obcí a miest Maďarska a Slovenska spojených partnerstvom aj vďaka či práve preto, že pred 70 rokmi sa uskutočnila výmena, spoluprácou spoločenských a kultúrnych organizácií, partnerstvom v podnikateľskej sfére, v nadčasovosti duchovného života cirkevných zborov, najmä však skrze aktivity pre našu slovenskú školskú mládež v Maďarsku i na Slovensku – poznávaním histórie v kedysi spoločnom Uhorsku, priblížením prírodných a kultúrnych pozoruhodností a cenností Slovenska – vlasti predkov Slovákov z Maďarska

a našej spoločnej domoviny, stotožnením sa s myšlienkovou, jazykovou a kultúrno-estetickou podstatou našej jednotnej slovenskosti a slovenského vnímania sveta bez opomenutia národnej identity v spoločenstve európskych národov... Nič viac a nič menej iba to, možno v inom duchu a formáte, ako sa o to usilujú v maďarsko-maďarskom dialógu Maďari v Maďarsku v komunikácii s maďarskou menšinou na Slovensku...

Potom je už iba na nás, akými nitami a vzormi, farbitosťou predsavzatí a schopnosťou predvídať trvácnosť našej spoločnej identity si utkáme obrus, za ktorým sa zakaždým radostne postretáme. A tak ako kedysi na Dolnej zemi naše mamouke a apoukovia, ktoré nám sprítomnili čaro pitvorov, kuchýň a chyží vo vápnom vybielených domoch z nabírajanej hliny z južného Maďarska aj po ich presídlení na Slovensko, aj my, zmyselne až potmehúdsky si chrániac najcennejšie receptúry prastarých otcov a starých mám, vyložíme do košíka na vyšívany obrus symbol, ktorý s nami putuje od 18. storočia spod Tatier na roviny Dolnej zeme a zasa späť až podnes: z ranej pece z lopára dodaleka rozvonjavajúci dovysoka vypečený domáci biely chlebič s chrumkavou kôrkou. Niet krajšej oku okrasy i vábnej chute, ak sa k nemu pridruží na tenko nakrájaná a pikantnou červeňou papriky vyštípaná kľbása.

Aj pri nej i pri pôžitkoch ďalších dobrôt, keďže aj tie nás sedem desaťročí spájajú, pripomínajme si, zvažujme, hodnotme. A zakladajme v tomto našom dialógu osnovu našich spoločných cností, na ktorých nielen my, ale i ďalšie generácie po nás budú ochotné a schopné nepretrhnúť nite presídleneckého kľbka a nekonečnosť jeho príbehov a návratov. Ta dolu – a naspäť hore... S pôžitkom, ako keď sa mi vyjavujú spomienky na môjho starého otca Jána Rikka, keď ma vari ako dvoj-trojročného pri krájaní vojačikov s kľbásou a slaninou naučil pred 57 rokmi v Réci, v jednej z obcí, do ktorej sa na Slovensko Pitvarošania v roku 1947 presídlili, írečitú riekanku. Vraj, aby mi lepšie chutilo. Nenašiel som ju v žiadnej knihe a tak citujem seba samého z detstva: „*Mamouka, apouka, krumpľová poliovka – kľbáska, ham.*“

Čo mi z toho všetkého, ako sa po našsky vraví, vychodí? Na tomto mieste mi dovoľte ešte jedno osobné emotívne vyznanie. Raz sa možno pristihnem pri tom, ako sa bradou vetchého, myslou, ale sviežeho starca s bážňou opieram o rodinný *Tranoscus* s patinou pitvarošskej Dolnej zeme a s otlčkami zrobených prstov mojich hrdých slovenských predkov. Nikde nekončiacimi oblúkmi spomienok, ívermi znojom i slzami času nezaschnutých emócií, oprstienkovaný vnuknutiami ich večitej lásky, ktorá nikdy neumiera, si zaspomínam na priehrštia neopísateľnej zážitkovosti, múdrosti a dobroty, ktorými ma obdarili a vypravili do života. Nebyť tohto ich vkladu s hlbokým ľudským rozmerom, cennejšieho ako všetky hmotné poklady, jakživ by som nebol

tým, kým som dnes. Aj preto sa tu i všade inde, dnes i zajtra, i vždycky, i naveky vekov pred ich hrdinskosťou pokloním so zreteľným zvolaním, aby toto pretrvalo generáciami hoci aj po sto, tristo i sedemsto rokoch od výmeny, od prvých vystúpivších Pitvarošanov, Komlášanov a ďalších Slovákov z Maďarska 13. apríla 1947 na peróne železničnej stanice v Seredi. Vaša námaha, odhodlanie i viera stáli za to, sme na vás všetkých pyšní. Nikto z vás nie je zabudnutý a žiaden váš skutok hodný vašej podstaty i odkazu neupadne do zabudnutia.

PRESÍDLLENIE SLOVÁKOV Z PITVAROŠA

Mgr. Michal Kožuch PhD

Pred 70. rokmi sa realizovalo presídlenie Slovákov z Pitvaroša do Československa v rámci Dohody o vzájomnej výmene obyvateľstva z roku 1946. Aj po 70. rokoch je táto téma stále živá a nedostatočne zhodnotená nielen historikmi, ale ani samotnými účastníkmi presídlenia. Názory na jej význam či dopad sa rôznia. Iný názor majú na ňu slovenskí historici a iný maďarskí. Dejiny sa často skresľujú podľa toho, ako komu čo vyhovuje a ako si ich potrebuje interpretovať. Presídlenie bolo na svoju dobu nepochybne veľkou logistickou akciou, týkalo sa desiatok tisíc obyvateľov, ich majetkov, ale hlavne veľkých zmien v ich živote. Predchádzala mu propaganda i antipropaganda. Osudy ľudí boli vtiahnuté do politických hier a kalkulácii v novom povojnovom usporiadaní. Presídlením malo byť vyhovené Slovákom z Dolnej zeme o ich odbremenenie od národnostného útlaku a snaha o nalákание s vidinou lepšieho života. Zároveň bolo spojené s vysťahovaním kolaborovaných a nereslovakizovaných Maďarov z Československa. Maďarskej vláde sa však tento scenár nepáčil a preto popri glorifikácii presídlenia u dolnozemsých Slovákov na strane Československa nastala masívna a tvrdá kampaň na strane Maďarska. Štatistické odhady o počtoch Slovákov v Maďarsku boli často umelo skresľované a podávané každou stranou inak. Počty záujemcov sa menili i podľa úspechov presviedčania a zastráňovania. Skúsenosti a život Slovákov v maďarskom prostredí mnohých utvrdil v nádeji na nový život v Československu. Ako sa však dá len tak opustiť rodný dom, zasiať pole, hroby svojich predkov, odrhnúť od vlastných koreňov a vykročiť do neznáma?

Nie všetci zdieľali toto odhodlanie, nie všetci mali v sebe toľko sily, nie všetci chceli. Jedni odišli, druhí zostali. Slovenské komunity v Maďarsku osireli. Množstvo inteligencie odišlo. Tí, čo zostali, sa museli dívať na prázdne domy, na Slovensko odišla časť z nich. Nielen príbuzní, známi, susedia, ale i časť ich kultúry, časť ich komunity, časť ich identity. Ich miesta teraz nahradia noví, iní. Už to nebude tak ako bývalo. Už nič nebude tak, ako bývalo. Pre vás, čo ste odišli, sa všetko rozbilo. Pre vás začalo všetko pomaly upadať. Výčitky zostali dodnes. Tí, čo zostali, svojou usilovnosťou a obetavosťou sa snažia uchovať a pokračovať v odkaze predkov. Svoje srdce a pohostinnosť vždy radi otvoria pri každej návšteve zo Slovenska.

Dňa 11. apríla 1947 odišiel z Maďarska do Československa prvý transport so Slovákmí. Bol to prvý transport z Pitvaroša a zároveň prvý transport Slovákov z Maďarska. Pitvaroš sa tak stal symbolom presídlenia. Nastal čas balenia, ale i lúčenia. Išli starí i mladí. Starí rodičia bez detí i deti bez starých rodičov. Tehotné ženy i starci pred smrťou. Spájala ich odvaha, odhodlanie i viera na lepší život

pre seba i svoje deti. Aká silná musela byť tá sila, čo dokázala všetky putá a väzby prekonať? Koľko biedy, chudoby, národnostného útlaku a poníženia museli rokmi pretrpieť? Za svoje odhodlanie týždenník antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku Sloboda označil Pitvaroš „detvianskym“. Vraj máloktorá obec v Maďarsku tak bojovala a hájila vlastnú identitu. Nagyszénás – obec spájaná s najväčšou traumou Pitvarošanov počas II. svetovej vojny v roku 1944. Pre Albertánov to bol Gádoroš. Dve obce s podobným osudom. Celé dediny v daždi a blate hnané po poľných cestách vojakmi a žandármi, so starcami i deťmi. Nenávidené, lebo oni vraj volali Rusov. Bolo cieľom fašistov evakuovať dediny pred frontom, alebo plánovaná likvidácia takmer čisto slovenských obcí? Bola vojna. Čas, kedy sa vypaľovali i celé dediny, riešili sa konečné otázky. Pravda sa možno skrýva v archívoch. Pamätníci, ktorí to zažili a prihlásili sa na presídlenie, spomínajú dodnes: *„Také niečo sa už nemôže opakovať! Čo i len s edným batožtókóm, i tak tádem, nebudem tu Maďarom na tárchu.“* Tieto slová často zneli z mnohých úst. Obavy z opakovania histórie a sľubovanom lepšom živote našli na preludnenom Pitvaroši, ktorý v minulosti prišiel pre svoju hrdosť o dve tretiny chotára, svoju živnú pôdu.

Sťahovanie Maďarov z obce Veľká Mača, 9. apríla 1947. Do obce prišli Slováci z Pitvaroša 13. apríla 1947.¹

Vlaky sa rozbehli. Nakladalo sa na oboch stranách hranice. Transporty sa miestami míňali a v tvári v tvár na seba hľadeli dve rôzne skupiny, ktoré mali dva rôzne dôvody, ale spájali ich jeden osud presídlenia.

V novej vlasti sa Pitvarošanom dostalo nielen vítania, ale i nenávisť. Nie každý dostal to, čo mu bolo sľúbené. Nie všetko bolo pripravené. *„Veď ste nás naspäť do Maďarska doniesli!“* Zneli výčitky presídlencov, keď zistili, že sa dostali opäť do maďarského prostredia. Pitvarošania už viac nežili „vo vene“ ako na Pitvaroši. Žili v dvoch štátoch, šiestich obciach, na rôznych uliciach, ďaleko od seba. Na Pitvaroši každý poznal každého, poznali svojich susedov a podrobne i celé ulice. Pitvaroš bola ako jedna veľká rodina. Mnohí sa preto opäť sťahovali.

Prvé roky boli ťažké. Prvé roky sú vždy a všade ťažké. Každý presídlenec bol označovaný za Pitvarošana. Pitvarošania boli predsa tí, čo išli ako prví. Tí za to môžu! Pre vás museli odísť naši príbuzní a známi. Za rozhodnutiami veľmocí často trpia ľudia. Prišli výčitky a niekedy i bitky. Mnohí sa prišli pozrieť, ako budú presídlenci vyzeráť. Pitvarošania čo i akí chudobní boli, vždy boli čistotní a pracovití. Čo im doma nebolo dopriate, tu im bolo zrazu umožnené. Otvorili sa nové možnosti. Po vojne bolo všade treba pracovitých a šikovných ľudí. Aký osud by ich čakal na

---

¹ Zdroj: TASR

Dolnej zemi? Kde by boli zamestnaní? Hovorili by ešte po slovensky? Mohli by toľkí vyštudovať? Ako by žili dnes, keby ich neboli presídlili do regiónu neďaleko Bratislavy, ale do periférnejších a menej rozvinutých častí dnešného Slovenska? To sú všetko otázky, na ktoré neexistuje odpoveď.

Čo nás čaká? Zamyslené tváre Pitvarošanov počas ich víťania na železničnej stanici v Seredi 13. apríla 1947.²

Nové možnosti a veľká pracovitosť priniesli mnohým presídlencom nový a lepší život. Pitvaroš žil v Československu naďalej. Presídlenci si v novej vlasti varili svoje jedlá, držali si svoje nárečie, zvyky, kultúru i vieru. Postavili si nové evanjelické chrámy, sobášili, rodili i umierali. Presídlenecká komunita až postupne otvárala svoju náruč nepresídlencom, katolíkom, Maďarom a ďalším. Pri ich rozhovoroch však často padala veta: „*To bolo drjov, ako sme vyšli vo*“. Často sa spomínalo, často sa navštevovalo. Väzby nezanikli.

Rokmi a postupnou obmenou generácií postupná spätosť s Pitvarošom slabla a v niektorých rodinách zanikla úplne. Tí, čo boli rodina alebo sa držali za rodinu už pomreli, alebo sa odsťahovali. Mnoho rodín sa stále navštevuje, ale okruh ľudí, za ktorými na Dolnú zem cestujú, sa postupne zužuje. Svet mladých má dnes iné priority, niektorí svoje korene poznajú, iní nie. Niektorí už zabudli a niektorí ich možno časom opäť objavajú. Predkovia nám položili silné základy svojej identity, na ktorých my mladší môžeme stavať a so ctou sa odvolávať na svoje korene.

Ostré hrany rokmi zaoblil čas, dejiny odvtedy napísali nové kapitoly. Pre tých čo to zažili zostanú spomienky na Pitvaroš navždy. Duch starého Pitvaroša dnes žije najmä v spomienkach starých Pitvarošanov. Aký by bol Pitvaroš bez presídlenia? Ako by žili Pitvarošania bez presídlenia? Tieto otázky zostanú nezodpovedané, ale každý účastník presídlenia i tí, čo sa nepresídlili, si na ne vedia odpovedať po svojom.

Presídlenie

70 rokov spomínania, 70 rokov emócií,

jedni odišli, druhí zostali, niektorí presvedčení, iní zakorenení,

jedni odhodlaní, iní vystrašení, jedni si polepšili, iní pohoršili,

jedni sú radi, iní ľutujú, všetci však spomínajú,

nikto nezabúda.

Presídlenie – jedno slovo, veľa protichodných názorov a pohľadov. Paradoxne každé jedno z hore uvedených slov a každá jedna veta platí pre tých, čo v roku 1947 poslúchli volanie „*Mať volá*“ ale i na tých, ktorí zostali.

Pre presídlených Pitvarošanov je rok 1947 návratom do krajiny predkov. Nie všetky nádeje sa naplnili a nie všetky túžby sa splnili. Vytvorili sa ale nové možnosti a príležitosti na lepší život.

² Zdroj: TASR

POZNATKY O PRÍČINÁCH A PODNETOCH K NÁVRATU DO VLASTI PREDKOV

Ing. Michal Hronec

Ľudstvo na tejto rozkolísanej planéte doteraz nepreukázalo, že človek je najdokonalejší tvor. Naopak, ešte stále sa človek v tomto tvorstve chová najamoralnejšie. Moc, majetok a bohatstvo s ním lomcujú. Nevie sa nasýtiť prepychu, ani majetku, aj keby ho mal viac, ako je obsah zemegule. Neustále vedie koristnícke vojny, jeden druhého odstavuje od majetku vraždením, zabíjaním, trýznením a vyžadovaním nadľudskej práce od iného vo svoj prospech. Nikto z tých najmúdrejších, najvzdelanejších jedincov túto povahovú vlastnosť človeka doteraz nevysvetlil a nepopísal, prečo nie je najvyvinutejším tvorom, ale najhorším predátorom tejto planéty.

Koristnícke správanie a túžba po moci vytvorilo v histórii ľudstva množstvo veľkých ríš. Ríš, ktorých vládcovia a nimi poblúznení občania si myslia, že len oni budú vládnuť svetu. Akákoľvek veľká ríša sa nakoniec vždy rozpadla. No aj tak sa človek z histórie nepoučil. Toto je najnevysvetliteľnejšia povahová črta človeka.

Prečo tento úvod dnes, keď sme sa zišli na slávnosti k 70. výročiu návratu Slovákov do svojej pravlasti? Nuž preto, lebo Slováci sa na tisíc rokov ocitli v ríši, ktorá sa tiež rozpadla. Jej vládcovia si tiež mysleli, že budú vládnuť na večné veky. Lenže ani im tento zámer nevyšiel. Aj oni chceli, aby sa im ľudia klaňali, aby im slúžili a oni im mohli vládnuť.

Bola to uhorská ríša. V nej žili zakliate a mnoho ráz preklínané, akýmsi vyvoleným maďarským národom utláčané národy a národnosti, ak sa nechceli vzdať svojho ja, svojej identity. K takémuto národu patrili aj Slováci. Ani oni sa nenechali dať vytlačiť z dejín. Stáročia takto žili, stáročia odolávali útlaku. Nevzdávali sa však svojho práva na sebaurčenie. Z ich zdravého jadra vyrástli osobnosti, ktoré ich viedli, povzbudzovali a nakoniec i vyviedli z toho nedôstojného postavenia, z jarma, ktoré ich nesmierne ťažilo.

Po tomto úvode pripomeňme si trochu skrátenú históriu slovenského národa. Rakúsko-Uhorské mocnárstvo, krajina cisárstva Rakúskeho a Uhorského kráľovstva, bola ríša mnohonárodná. Vládcovia Uhorského kráľovstva boli väčšinou Maďari. Ich vodcovia a vládcovia chceli zo všetkých národov a národností, ktoré patrili pod ich palcát, vytvoriť jeden národ hovoriaci maďarskou rečou. Všetky zákony a nariadenia vydávali v tomto duchu. Červenou

nitkou ich politiky bola idea pod heslom: V Uhorsku žije jeden politický národ.

V roku 1835 sa zaviedol v Uhorskom kráľovstve úradný jazyk, po latinčine to bola maďarčina. Týmto aktom sa založil a po rakúsko-uhorskom vyrovnaní po roku 1867, ešte zväčšil tlak na pomaďarčovanie nemaďarských etník.

Táto ríša bola napadnutá tureckým sultanátom. Aj Turci si mysleli, že rozšíria svoju moc na časti európskeho kontinentu a stanú sa obrovskou a mohutnou krajinou. No ani im sa tento zámer nevydaril. Po tejto koristníckej vojne ostalo vyplienené veľké územie Uhorska, vlastne terajšieho Maďarska. Toto vyplienené územie ostalo skoro 150 rokov slabo hospodársky využívané. Od prvých rokov 18. storočia sa tieto časti krajiny začali osídľovať. Na osídľovanie zemepánom poslúžili Slováci žijúci na Hornej zemi. Zakladali sa slovenské osady a enklávy s veľkým počtom Slovákov.

Nespravodlivý vojnový ošial, I. svetová vojna, ktorý sa rozhorel v roku 1914, skončil po mnohých utrpeniach obyvateľstva v roku 1918. Veľká ríša Rakúsko-Uhorská bola rozparcelovaná na menšie národné celky tak, ako si to tieto po práve zaslúžili. Z troch slovanských národov vznikol nový štátny útvar – Československá republika. Boli to Česi, Slováci a Rusíni. Ťažko bolo víťazným krajinám určiť hranice nových štátov tak, aby sa vytvorili homogénne štátne útvary bez národnostných menšín.

Okolo hraníc nových štátov na oboch stranách, ale nie len okolo hraníc, i vo vnútrozemí, žilo obyvateľstvo zmiešané z rôznych národností. V nových štátoch sa tak vytvoril zložitý problém, ako riešiť práva národnostných menšín. Ich riešenie sa zakotvilo do medzinárodných zmlúv. Nuž, ale každý nový štát si ich vysvetľoval tak trochu po svojom. Hlavne Maďarsko tieto zmluvy nedodržiavalo, respektíve porušovalo a pomaďarčovanie a maďarizácia pokračovala. Z mnohých občanov, ktorí chceli pracovať v štátnych či obecných službách maďarská doktrína vyrábala Maďarov. Uvediem pár príkladov: učiteľ Greguš sa zmenil na Gerőa, učiteľ Tušjak sa stal Tábori, z Lachatu bol naraz Lugosi, z posunovača na železnici Kančoka sa stal Kancsó, obecný sluha Sokol, opatrovateľ obecných plemenných býkov si zmenil priezvisko na Szépvölgyi, evanjelický farár Ondrovič založil dynastiu Endreffiovcov, policajt Hirka začal nosiť priezvisko Herendy. Takýchto príkladov je nesmierne veľa.

Nielen priezviská boli sprievodným znakom pomaďarčovania národnostných menšín. Bola aj zákonom stanovená povinná výučba maďarského jazyka v štátnych zariadeniach v óvodách – v škôlkách. V piatom roku veku dieťaťa boli rodičia pod pokutou nútení dať deti do škôlky, liahne Maďarov. V štátnych školách sa vyučoval len v maďarskom jazyku. Postupne sa i v cirkevných školách smelo vyučovať len v maďarskom jazyku. Iba náboženstvo

u evanjelikov sa učilo v reči kralickej biblie, teda v jazyku približujúcemu sa k češtine. Tlak pomadžarčovania sa prenášal aj do kultúry. Divadelná hra navčičená v slovenskom jazyku sa mohla odohrať len vtedy, ak pred ňu bola zaradená minimálne jednoaktovka v maďarskom jazyku. Nuž a kto nevedel po maďarsky, na úradoch nič nevybavil. Zápisnice z rokovaní obecných zastupiteľských zborov a presbyterských zasadnutí sa písali od roku 1835 maďarsky a slovensky, neskôr však už len maďarsky a ich obsah sa vysvetlil slovensky a po I. svetovej vojne už iba po maďarsky. Politická aréna bola tiež napáchnutá maďarizáciou. Po I. svetovej vojne osobnosti, národovci hlavne slovenskí, boli zatlačení do košiaru vlastizradcov. Niektorí boli zatváraní do väznic, iní museli pred perzekúciou uniknúť za hranice štátu, aby unikli hrdelnému trestu.

V takýchto politicko-spoločenských podmienkach žili v Maďarsku Slováci a nielen oni, ale aj iné národnostné menšiny.

Návrat Slovákov do svojej pravlasti bol podmienený spomínaným nedôstojným správaním sa maďarskej vlády voči menšinám. K tomu sa pridružila aj snaha nových štátov vytvorených po I. svetovej vojne o vyriešenie homogenity vlastného štátotvorného národa a zbavenia sa povinnosti riešiť otázku národnostných menšín.

Riešenie homogenity v Československej republike po I. svetovej vojne nebolo návratom Slovákov veľmi významným procesom. Vytvorili sa len malé slovenské ostrovčeky a enklávy na juhu Slovenska obklúčené maďarskými osadami pozdĺž hraníc.

Koniec II. svetovej vojny poskytol v tomto smere väčšiu možnosť hlavne pre druhú Československú republiku. Víťazné mocnosti sa rozhodli potrestať Nemcov za rozpútanie najväčšieho vojnového konfliktu v histórii zeme, odsunom Nemcov z okolitých krajín do ich vlastného štátneho celku. Odsunom približne dvoch miliónov Nemcov z Československa vzniklo na moravsko-českom pohraničí veľké vákuum. Tento stav vládla ČSR riešila masívnym návratom Čechov a Slovákov roztrúsených po okolitých štátoch. Najviac Slovákov žilo Maďarsku, Rumunsku, Juhoslávii a nejaká menšia časť aj v Bulharsku. Boli to hlavne tí Slováci, ktorí sa nachádzali roztrúsení na bývalom území Uhorska. V Maďarsku ich bolo najviac. Podľa štatistiky z roku 1910 ich na území terajšieho Maďarska žilo 380 000, takže po II. svetovej vojne ich počet určite stúpil na pol milióna.

V rámci výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom v rokoch 1947–1948 sa do starej vrátilo vlasti 71 781 osôb. Do tohto počtu neboli pojaté osoby, ktoré prišli do Československa mimo oficiálnej štatistiky.

Rozhodovanie, použivúc parafrázu Shakespeara: Ísť či neísť, vrátiť sa do pôvodnej vlasti, nebolo pre naše staré mamy, starých otcov a rodičov, ľahké.

Veď sa rozhodovali k opusteniu enklávy, v ktorej pred nimi žilo desať až dvanásť generácií ich predkov. Rozhodovali sa o opustení kraja, na ktorý boli zvyknutí, mali ho zapísaný v génoch, ktorý oni zveládili a pozdvihli na obývanie súci. Aj keď boli k nemu prirastení, chýbalo im niečo, niečo čo v nich stáročia driemalo – nadýchnuť sa slobody – slobodne používať svoj jazyk – slobodne rozvíjať vlastnú kultúru. Preto sa rozhodli opustiť krajinu, ktorá bola k nim macošská, netolerantná a často neľudská.

Ich rozhodnutie vrátiť sa do vlasti predkov, do krajiny, kde žil národ ku ktorému od vekov patrili, bolo mimoriadne rozumné a my im musíme byť, za tento ich čin úprimne a z celého srdca vďační. Zachovali sme sa týmto ich krokom pre náš národ slovenský. Okrem toho nás dovedli do krajiny ekonomicky rozvinutejšej, vytvorili pre nás, svoje deti, budúcnosť s možnosťou získavať vzdelanie v materinskom jazyku. Túto možnosť sme my, ich deti, vo veľkej miere aj využili. Odrazili sme sa od základného vzdelania k stredoškolskému a vysokoškolskému. Príslovečnú pracovitosť a húževnatosť našich predkov sme pretavili do zveládovania a rastu technickej a kultúrnej úrovne našej pravlasti – Slovenska.

Dnes sme sa stretli, aby sme sa znova zamysleli nad činom našich starých rodičov, rodičov a vzdali hold ich rozhodnutiu vrátiť nás do vlasti predkov, do našej prekrásnej pôvodnej otčiny. Drahí rodáci, drahé rodáčky, nezabúdajme na takéto výročia, lebo jesto načo spomínať a jesto komu ďakovať.

NÁŠ NÁVRAT DO DOMOVA

Ing. Ľudmila Eva Kmeťová

V tomto roku si pripomíname sedemdesiate výročie presídlenia Slovákov z Maďarska do svojej pôvodnej vlasti na základe dohody o výmene obyvateľstva medzi Československou republikou a Maďarskom. Mnohí z takzvaných presídlencov dodnes spomínajú na krivdy a sklamaná, ktoré sa im udiali v tomto procese. Len málokto si spomenie na iných navrátilcov. Na slovenské a české rodiny, ktoré boli násilne vyhnané z ich domov, ktorým bol zhabaný a zdevastovaný celý ich majetok fašistickým maďarským štátom a ktorí sa museli na základe tých istých Benešových dekrétov vrátiť, do pre nich nepriateľského prostredia.

Ľudské dejiny sú dejinami migrácií, sú dejinami násilných presunov obyvateľstva, násilného vysídľovania či vyhánania obyvateľstva na základe etnickej alebo náboženskej príslušnosti. Výnimkou neboli ani dejiny 20. storočia. Návraty ku vlastným koreňom bývajú rôzne.

Nie menej významnejší rok pre Slovákov bude rok 2018, kedy si pripomenieme 100. výročie vzniku prvej Československej republiky, 100. výročie Martinskej deklarácie a 80. výročie Viedenskej arbitráže. Všetky tieto výročia sú tiež historicky späté s výročím návratu Slovákov na Slovensko.

Prvá Československá republika vydržala 20 rokov. Nedoriešené traumy bývalých mocností z usporiadania Európy po I. svetovej vojne vytvorili podhubie k nástupu hitlerovskej ideológie. Viedenská arbitráž urobila z tisícov Slovákov nových vysťahovalcov zo Slovenska.

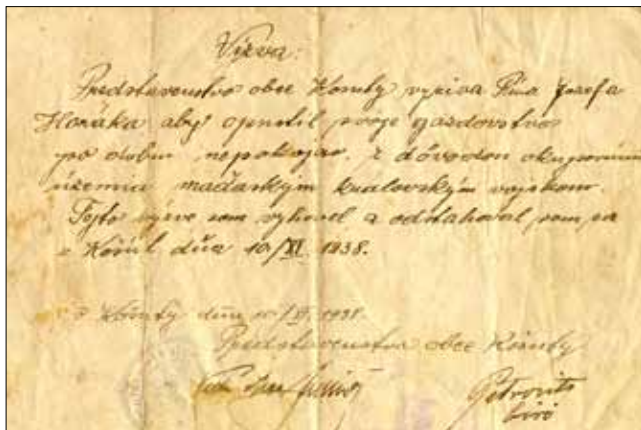
Prvá arbitráž sa konala vo Viedni na zámku Belveder 2. novembra 1938. Na základe Viedenskej arbitráže Slovensko stratilo 10 390 štvorcových kilometrov územia, na ktorom, podľa sčítania ľudu z roku 1930, žilo 853 670 obyvateľov. Z toho bolo 503 980 maďarskej národnosti, slovenskej a českej národnosti bolo 272 145 obyvateľov. Na arbitrážnom území žilo aj 26 151 Židov, 8 947 Nemcov, 1 825 Rusínov, 14 617 osôb inej národnosti a 26 005 cudzincov.

Ako uvádzajú dobové dokumenty, pri obsadzovaní územia južného Slovenska maďarskou armádou 5.–10. novembra 1938 sa odohrávali rôzne neľudské výčiny. Dokladajú to tragédie mnohých vyhánaných, ktorí boli nielen okradnutí, ponížovaní, fyzicky napádaní, týraní a dokonca boli aj obeť na životoch. Prax ukázala, že slovenská ani československá vláda svojich občanov na odstupovanom území nevedela nijako ochrániť, len žandárske stanice a ďalšie úrady v nasledujúcich týždňoch a mesiacoch protokolovali sťažnosti na majetkové straty vyhnancov.

Medzi takýchto vyhnancov patrili aj moji starí rodičia, ktorí na územie južného Slovenska prišli v roku 1925 z Moravy, v rámci pozemkovej reformy prvej Československej republiky. Kúpili si tu pozemky a začali na nich hospodáriť. Poľnohospodárstvo v Čechách a na Morave bolo v tom čase na ďaleko vyššej úrovni ako na Slovensku. Doniesli teda zo sebou aj nové poznatky, nové technológie a rozvinutejšiu kultúru. Boli teda bezpochyby prínosom pre hospodársky a kultúrny rozvoj tohto regiónu. Mamička vo svojich pamätiach opisuje, ako mala spolužiakov z mnohodesných rodín, kde nemalo každé dieťa vlastné topánky a tak chodili do školy na striedačku podľa toho, na koho padol rad obuť si topánky.

Príchod do Košút opisuje mamička takto: „Rodičia najprv bývali v podnájme, požíčali si z banky peniaze a dali sa do stavby domu. V júli 1927 už dávali obilie zo žatvy na povalu, kde bola spravená sýpka a v 17. decembra 1927 som sa tu narodila v novom dome ja. Na južnom Slovensku sa rodičom pomerne dobre darilo. Svojou usilovnosťou a umom v hospodárení boli ďaleko známi, ako dobrí hospodári. Mali vyše 19 hektárov poľa, dvadsať kusov hovädzieho dobytku, dva páry koní, veľa ošípaných a hydiny. Vysadili veľa ovocných stromov, ktorých tu v tom čase veľa nebolo. Bola tu však veľká chudoba. Kabát v zime nosili len baróni a zemania. Jednu kuchyňu mali dve aj tri gazdiné. V jednej izbe s hlinenou dlážkou bývalo aj dvanásť členov rodiny. To všetko si pamätám. Chodila som do tých rodín volať ženy na zárobok – pomoc na poli.“

Prišiel rok 1938 a moji rodičia s nami, deťmi, boli z Košút vypovedaní ako Slováci. V tisovskom Slovenskom štáte sme nemohli ostať, lebo sme boli národnosti českej. Tak nám zostalo jediné východisko – odísť na Moravu. Zo žandárskej stanice bol rodičom doručený dokument Výzva v nasledovnom znení:

Muži z rodiny Horákových museli okamžite tajne odísť, pretože sa na nich chystala miestna soldateska. Vzali sme len najnutnejšie zariadenie z hospodárstva a bytu a naložili na železničný vagón. Pri sťahovaní nám pomáhali vojaci. V dome zostalo skoro celé zariadenie, zásoby, šatstvo i cenné veci, na ktoré sme zabudli. Keď sme sa z Košút odšťahovali, rodičia zostali bez práce. No bolo treba dajako živiť rodinu. Štát nám nepomohol ani odrobinkou a o dajakom dobročinnom spolku nebolo ani chýru. Ľudia sa na nás pozerali ako na čudá. Nepatrili sme nikam. Pre Maďarov sme boli *büdös* Tót, pre Slovákov vypočítaví Česi a pre Čechov a Moravanov *blbí* Slováci. Viem sa vžiť do pocitu vyhnanca, bezdomovca. Nebyť dobrých ľudí, ktorí sa nás na Morave ujali a poskytli nám prístrešie v pivnici, tak by sme nemali šancu prežiť nadchádzajúcu zimu.

V období okupácie až do konca vojny muselo podľa nariadenia maďarskej vlády opustiť okupované južné Slovensko približne 100 000 Slovákov a Čechov, ktorí sa na toto územie prisťahovali po roku 1918.³

*„Mojí rodičia teda museli toto územie opustiť. V košútskom dome sa usadili bývalí *bíreši* a na hospodárskom dvore bolo následne veľa vecí odcudzených, zničených a predaných a to vrátane hospodárskych zvierat.“*

Na Morave, ako uvádza moja mamička, napriek tomu, že bola vojna, prežila manička najkrajšie obdobie svojej mladosti, len v škole si zažila šikanovanie za to, že je Slovena. Mojim starým rodičom sa podarilo prenajať si na Morave gazdovstvo, kde mohli znovu uplatniť svoje poľnohospodárske zručnosti a zabezpečiť si dôstojné prežitie vojnových časov.

Hystéria II. svetovej vojny sa skončila 9. mája 1945. Československo nemalo v tom čase riadne zvolený parlament, malo iba exilovú vládu a exilového prezidenta. Vychádzajúc z Ústavy Československej republiky mohol prezident vydávať zákonné normy s mocou zákonov, ktoré vzhľadom na to, že ich vydával prezident Eduard Beneš, už vtedajšia publicistika označila ako Benešove dekréty. Dočasné národné zhromaždenie Československej republiky vzniklo až 28. októbra 1945 a až dotedy sa všetky zákony vydávali formou ústavných dekrétov prezidenta republiky. Týkali sa bežného života. V zmysle jedného z dekrétov bolo uložené obyvateľom Československa vrátiť sa na vlastný majetok.

Na návrat do Košút si mamička spomína takto: *„Skončila vojna, prichádzala žatva a pred ňou ešte vyhlásenie vlády, že sa každý sa musí vrátiť do svojho príbytku. Nikto od štátu nič nedostane. To sa týkalo aj nás, keďže náš dom aj gazdovstvo zostalo v Košútoch, vtedy opäť v Československej republike.“* Rodičia po smutných skúsenostiach by sa boli najradšej nevrátili. Lenže v prelomových chvíľach, keď sa rozhoduje o ďalšom smerovaní štátu, jednotlivci

³ VIETOR Martin, Dejiny okupácie južného Slovenska 1938–45, Bratislava SAV, 1968

väčšinou nerozhodujú o svojom vlastnom osude. Politici zamiešajú osudy a občania sklonia hlavu.

Moji starí rodičia boli z povojnových pomerov na Morave tak otrávení, že ani nerozmýšľali a odsťahovali do Košút. Maminka na to spomína takto: „Rodičia sa tam boli asi dva razy pozrieť. V Košútoch bol dom veľmi zdevastovaný, prestavaný. Bolo treba nové krídla oblokov, lebo staré boli ukradnuté, tiež žalúzie, sporák a múry bolo treba opraviť. Bolo toho veľa. Preto si požičali 80 000 korún a dali všetko do poriadku, aby sme sa mohli nastáňovať. No aj tak to nemalo tú úroveň, na ktorú sme si zvykli na Morave. Chýbal nám vodovod, kúpeľňa. Pre mňa to bol šok – spustnutý dom, zaburinená záhrada a okolie domu. Potkany sa ani nebáli. V obci kultúra biedna. Priateľov poskromne. Na Morave bol krásny dom, pekná záhradka, kultúrne domy s peknými parketovými sálami, telocvičňa, kiná, hrávali sme divadlá, chodili do spevokolu a bolo mnoho priateľov a lásky.

Tu vlastne nebol nikto. Bolo tu aké-také kino a v maličkovej zadymenej krčme sem-tam hral falošne cigán na husle. Zo začiatku som tu nemohla vydržať. Preplakala som veľa času, cnelo sa mi za Moravou. Tam som sa vždy potešila, ale vidiac, ako sa to tam mení k horšiemu, pomaly som si v Košútoch privykala.“

Štát sa zriedka kedy snaží občanom uľahčovať život. Peniaze od nich inkasuje veľmi promptne, avšak dlhy spláca veľmi neochotne. A tak moji starí rodičia museli popri všetkých svojich problémoch s návratom do svojej vlasti riešiť aj problém vlastníctva svojho majetku. Maminka vo svojich pamätiach spomína na toto obdobie nasledovne: „Keď sme museli odísť z Košút pred maďarskou okupáciou, celý majetok rodičov prepadol v prospech Maďarského štátu. Čo tu nechali, všetko obec rozpredala, ale rodičia nedostali ani halier. Po vojne zase majetok z Maďarského štátu pripadol na Československú republiku. Náš štát nedal automaticky majetky naspäť prepísať majiteľom, ale vydal vyhlášku, že každý si musí na ministerstve financií požiadať o navrátenie a prepis majetku späť, čo v tom období vôbec nebolo také jednoduché.“

To, že si moji starí rodičia žiadali svoj majetok naspäť, chápali tí, čo ho užívali počas okupácie južného Slovenska ako krivdu, čo som ešte aj ja zažila ako žiačka základnej školy, keď na mňa deti z maďarskej školy pokrikovali, že bývam v ich rodnom dome.

Moja mamička vo svojich pamätiach spomína kolektivizáciu, dobu socializmu a nové spoločenské zriadenie po roku 1989. Ak bolo na južnom Slovensku v roku 1930 pri sčítaní obyvateľstva slovenskej a českej národnosti 272 145 obyvateľov a okolo 100 000 ich v rámci arbitráže odišlo, čo sa stalo s tými, ktorí ostali? Slováci na tomto území boli ihneď vystavení sústredenému etnickému útlaku a intenzívnemu odnárodňovaniu. Po vyše mesiaci, dňa

15. decembra 1938, pri sčítaní ľudu sa z pôvodných 276 287 občanov slovenskej národnosti na tomto území, za Slovákov prihlásilo menej ako polovica. Ostatní sa vraj považovali za slovensky hovoriacich občanov s maďarským cítením.

História kopí jednu krivdu za druhou. Frustrácia jednej časti spoločnosti sa rieši na úkor druhej časti spoločnosti, ktorá je momentálne slabšia a bezbrannejšia. Po čase už nevieme, kto vlastne je pôvodca krivdy a kto obeť.

Hodnotenie dôsledkov Viedenskej arbitráže z maďarskej strany z roku 1946 prezentuje Rezsó Peéry v roku 2002 v práci Bohatá úroda siedmich chudobných rokov – ponaučenia Maďarov na Slovensku z druhého menšinového obdobia (1938–1945) takto: *„Maďarské okupačné orgány síce roku 1938 na nejednom mieste zaobchádzali so slovenskými kolonistami veľmi poľutovaniahodne, ale treba si uvedomiť, že ich na čisto maďarské územie vytlačila umelá slavizačná politika, preto ich postavenie ani úloha neboli šťastné.“*

V médiách sa často objavujú požiadavky akéhosi ospravedlnenia sa maďarským občanom, ktorí boli odsunutí do Maďarska na základe Benešových dekrétov. Boli to tí, ktorí aktívne alebo pasívne kolaborovali s fašistickým Maďarskom. Bez hanby a akéhokoľvek súcitu vyhnali stotisíc ľudí z ich majetkov, ktoré nadobudli poctivou prácou. Kto sa však ospravedlní dnes mojej už takmer 90 ročnej maminke a ostatným živým aj mŕtvym vyhnancom za prikoria, ktoré v čase okupácie južného Slovenska musela prežiť?

Žijeme už v 21. storočí, od konca II. svetovej vojny uplynulo 72 rokov, zmenila sa spoločnosť. Budujú sa nové základy a princípy spoluzitia národov v jednotnom európskom dome, do ktorého si každý priniesol svoju traumu z minulosti. Hovorí sa, že história sa opakuje, ale je iba na nás na ľuďoch, akú dáme príležitosť opakovaniu. Ako dokážeme vysvetliť, vyargumentovať svojim deťom a vnukom okolnosti, ktoré sme prežili a ako im predchádzať, aby sa neopakovali a opäť sa neroztočil kolotoč násillia v Európe. Aby slovo človek znelo hrdo. Základ je, aby sme sa rozprávali, aby sme sa poznali, vedeli o sebe, videli v sebe partnerov a snáď aj priateľov.

Doprajme svojim deťom ak už sa vyberú do sveta dobrovoľne alebo budú musieť odísť, aby ich návrat do svojej domoviny nebol bolestivý.

Zdroje:

Šutaj Štefan: rozhovor, Ako fungovali Benešove dekréty v praxi, SME 2017

Vrábel: Viedenská arbitráž a jej dôsledky, 2013

Rezsó, Peéry: Bohatá úroda siedmich chudobných rokov – ponaučenia Maďarov na Slovensku z druhého menšinového obdobia (1938–1945), 2002

Kmeťová Ludmila: Pamäti, interný materiál

PREČO SME SA VRÁTILI

Michal Garaj

Som potomkom prisťahovalcov z maďarského Pitvarošu. Môj otec aj matka sa narodili v Maďarsku na Pitvaroši kde prežili celú svoju mladosť. Otec 22 rokov a mama 20 rokov. Vystáhovali sa spolu so svojimi rodičmi a súrodencami v roku 1947.

Z ich rozprávania si teda viem dosť dobre predstaviť, aký mali život v Maďarsku. Poviem vám, nebolo to nič príjemné. V škole sa vyučovalo v maďarčine modliť sa museli v maďarčine, takže po toľkých rokoch získali určitú averziu voči maďarskej národnosti a maďarskému jazyku. A ešte horšie bolo, keď učiteľ vysvetľoval deťom v škole, ako ich v Trianone obrali o veľké územia na Slovensku, v Rumunsku a v Juhoslávii. Maďari nesnívali o ničom inom, len o obnovení veľkého Maďarska a to im ostalo do dnes. O výmene obyvateľstva sa hovorilo už v roku 1918, ale vtedy bolo Maďarsko proti. Nebolo to len jazykom, už ich nebavilo robiť birešov a poskokov Maďarom už ich nebavilo stále a dokola počúvať buta Tóth, v preklade sprostý Slovák. Slováci boli denno-denne utláčaní a ponižovaní. Mali ich za menejcenných, ale na robotu im boli dobrí.

Maďarská mládež bola v školách vychovávaná k nenávisti voči Slovákom a iným národnostiam. Deti boli v školách násilne pomadžarčované. Prečo by nemohli žiť slobodne a bez urážok medzi svojimi krajanmi. Jednoducho naši predkovia mali svoju hrdosť a boli hrdí na to, že sú Slováci a preto chceli žiť a vrátiť sa do krajiny svojich predkov. Áno, aj Pitvaroš bol krajinou ich predkov ich rodnou hroudou, lebo sa tam narodili, ale to nebola tá pravá rodná hruda lebo aj na Pitvaroš sa dostali tiež len okľukou, z rumunského Nadlaku Bolo to veľmi ťažké rozhodnutie lebo nie všetkým sa chcelo opustiť Pitvaroš. Predsa len podaktorí tam prežili celý život a ísť umrieť niekde do cudzieho kraja, aj keď slovenského, sa im veľmi nechcelo. Ano, potrhalo sa veľa rodín, bolo veľa síz pri lúčení, bohužiaľ, nie všetci sa chceli vrátiť na Slovensko. Niektorí si povedali, tu som sa narodil, tu chcem aj zomrieť a tak podaktorí aj ostali. Či to oľutovali alebo nie, neviem, ale ak aj oľutovali, tak si to nepriznajú, lebo dedina nieje v najlepšom stave a cítiť tam chudobu a zaostalosť.

Ja si myslím, že to boli tie hlavné dôvody prečo sa naši predkovia rozhodli vrátiť na Slovensko.

Po rokoch som spolu so svojou rodinou a mamou navštívil Pitvaroš. Keď sme boli na návšteve u jej kamarátky zo školy, ktorá tam ostala, tá sa vyjadrila že to sa nemalo stať, nemali vás vysídliť a vtedy môj synovec povedal, už

len to by nám chýbalo. Prešli sme sa po celej dedine a mama povedala, že niektoré domy sú tak, ako ich opustili tak aj zostali už sa do nich nikto nikdy nenastáhoval. Veru Pitvaroš je opustený a prázdny, chýba tam írečítá slovenčina už počuť iba maďarčinu a aj Slováci čo tam ostali sa aj z vlastnými deťmi rozprávajú po maďarsky bol som toho svedkom.

Môj otec žil ešte 56 rokov po presídlení, zomrel v roku 2003 ale na Pitvaroš sa už nikdy nebol pozrieť. Keď som sa ho pýtal, že prečo nejde, takto mi odpovedal: *„Vieš, syn môj, mňa tam nič neťahá nechcem, aby sa mi vynárali tie zlé spomienky, čo tam s nami robili. Tam som nič pekné nezažil. Ja som tu doma na Slovensku a chcem mať pokoj na duši a som rád, že to všetko už je za nami a ja si namýšľam, že to bol len zlý sen.“*

ROZHODNUTIE

Mgr. Mária Hudáková

„Nábožnosť a národnosť sú sestry,“

Ján Kollár, evanjelický farár a básnik

Tento rok je pre nás evanjelikov veľmi významný. Od reformácie uplynulo 500 rokov a práve v tento rok si pripomínáme aj 70. výročie nášho návratu do vlasti.

Dovoľte mi zamyslieť sa spoločne nad udalosťami, ktoré predchádzali príchodu našich predkov. Oživme v spomienkach časť histórie.

Pomery na Slovensku a na Dolnej zemi koncom 17. a v prvej polovici 18. storočia boli neutešené. Prevažná časť Uhorska bola pod tureckou nadvládou. Južné kraje Rakúsko-Uhorska boli trvalým bojiskom, na ktorom takmer ustavične bojovali vojská nepriateľských armád. Vojnové roky znamenali pre slovenské obyvateľstvo mimoriadne veľké bremeno. Jednak to boli výdavky a práce súvisiace so zásobovaním a vydržiavaním vojska, vydržiavanie zemeľpánov aj tých, ktorí zutekali pred Turkami do Horného Uhorska a tiež priama účasť obyvateľov na tureckých bojoch.

Okrem vojnových pustošení prinášali tieto roky aj iné problémy. Negatívna reakcia rímskokatolíckej cirkvi na cirkevno-obrodné hnutie v Hornom Uhorsku mala viaceré etapy. Luteráni boli v Uhorsku vyhlásení za kacírov a nepriateľov a ako takí mali byť pozbavení života a majetku. V roku 1525 bol na sneme v Rákosi prijatý zákonný článok č. 4 o upaľovaní luteránov. Uhorský kráľ Ľudovít II. dostal zaň od pápeža Klementa VII. 60 000 dukátov a pochvalný list.

Za vlády Leopolda I. bolo evanjelikom v Uhorsku násilne odobratých 800 kostolov. Arcibiskup Szelepcsényi zorganizoval v rokoch 1673–1674 dva prešporské sudy, ktoré mali za následok väznenie evanjelických farárov a učiteľov a ich predaj na galeje. Záverečná etapa protireformácie bola za vlády Karola III. v rokoch 1711–1740, za ktorého boli evanjelici postavení mimo zákona. Krutá rekatolizácia vyvolala odpor slovenského ľudu.

Zemepanský útlak bol mimoriadne ťažký. Všetko toto spôsobilo, že poddaní sa v mnohých prípadoch rozhodli opustiť svoje doterajšie sídla. Na Dolnej zemi sa rozprestierali obrovské, v mnohých prípadoch vôbec neobrábané, komplexy pôdy. Na území bol nedostatok pitnej vody. Správa úradníka gyulanského panstva z békešskej oblasti z roku 1698 hovorí, že všetky osady za Kórosom sú neobývané a spustnuté. Iba v mestečku Békes našiel desať rodín.

Na veľké, Turkami spustošené kraje, sa vydali pracovití a príčinní Slováci.

Vidina, možnosti lepšieho života dávala chudobným poddaným obrovskú energiu a odhodlanie zanechať väčšiu časť skromného majetku vo svojom rodisku a vydať sa na cestu na Dolnú zem. Mnohé rodiny sa roztrhali. Odvážnejší vzali so sebou len to najnutnejšie, čo na svojich pleciach uniesli. Putovanie na tejto dlhej ceste s malými prestávkami trvalo 24 dní. Cesty za chlebom boli veľmi namáhavé a veľa putujúcich počas cesty zomrelo na vysilenie, hlad a choroby.

V apríli 1746 na pustatinu Komlôš prišlo prvých 80 rodín so svojím farárom a učiteľom. Asi o 30 rokov neskôr bolo už na Komlôši 450 domov a 700 rodín. Pustatinu Komlôš, ktorá patrila grófovi Rudnyanskému, sa im povoľuje osídliť za podmienok uvedených v siedmych bodoch zmluvy, z ktorej časť citujem:

- Sú povinní získať ďalších krotkých a bohabojných gazdov, ktorí do budúcej jari osídlia tiež pustatinu Komlôš.
- Povoľuje sa im sloboda náboženstva evanjelického vyznania a bohoslužby v rodnom jazyku.

Jeden z hlavných dôvodov, prečo opustili svoj domov, bola ich príslušnosť k evanjelickému náboženstvu. Je až obdivuhodné, že len čo sa usadili v novej domovine, za prvoradé si Komlôšania pokladali zabezpečiť podmienky pre náboženský život.

Do svojej novej domoviny si okrem najzákladnejších potravín a šatstva niesli *Tranoscius* a Bibliu. Najmä *Tranoscius* s lesklou mosadznou väzbou bol hotovým klenotom ich duchovnej kultúry. V súkromnej zbierke na Komlôši sa zachoval výklad Písma Svätého Postylia z roku 1602, ktorý si priniesli prví komlôšski osadníci. Komlôšania nikdy nezanedbávali svoj duchovný život.

Keď sa po stránke hospodárskej trochu postavili na nohy, dali a sa do výstavby kostola. Za tri roky vybudovali obdivuhodné dielo – impozantný evanjelický kostol v barokovom slohu, ktorý bol vysvätený v roku 1795. O výstavbe kostola svedčí aj takzvaná Zlatá kniha, v ktorej je zaznačený každý halier, ktorý veriaci obetovali na stavbu svojho kostola. Zakladateľ Zlatej knihy obetoval na stavbu kostola 300 zlatých.

Keď uvážime, že v roku 1776 žilo na Komlôši podľa štatistiky 3 468 obyvateľov, každý z obyvateľov sa iste podieľal značnou čiastkou na tom, aby mohli postaviť Chrám Boží, ktorý pojme 3 000 ľudí. Do roku 1862 sa v ňom odbavovali Bohoslužby výlučne po slovensky. Podľa štatistiky z roku 1880 na Komlôši bolo 90,4 % Slovákov, to je 7 605 z 8 416 obyvateľov. Slovenský Komlôš zostal celé storočie výlučne evanjelickým. Brat farár Hrdlička, ktorý na Komlôši pôsobil takto spomína: „*A mal som milú rozpomienku na Komlôš na váš impozantný chrám a v ňom na vaše slávnostné ekzámenty*“ na ktoré ma

otec ako dekan so sebou brával. Nikdy nezabudnem na Váš kvietím vyzdobený kostou, plný vône orgovánu a spevu a zástupov dietok a rodičov v slávnostnom úbore a naladení plesajúcich v srdci svém Pánu.“ V chráme sa spievali piesne na Božiu slávu a po dedine sa ozývali ľudové piesne.

Komlóšania vyvinuli značné úsilie na to, aby sa vymanili spod maďarskej nadvlády. Podali vláde Maďarskej republiky rád memorandum, v ktorom v mene obce Tótkomlós a tamojšej národnej rady a celého obyvateľstva vyjadrili svoju vernosť a žiadali, aby sa Tótkomlós, ako politická obec, stal okresným sídlom a to tak, že by sa so susednými obcami zjednotil administratívne a súdne, so sídlom v Tótkomlósi, kde by rečou administrácie, súdnictva a školstva bola reč slovenská.

Snahy o demokratické uznanie Slovákov boli márne. Biely teror doľahol na slovenské obyvateľstvo s osobitnou krutosťou. V Békescabe zatkli 42 osôb na čele s Jurajom Hrabovským, v Pitvaroši richtára a desať osôb. V Tótkomlósi Ondreja Beňu a ďalších 37 osôb. Zo zoznamu zaistených vyplýva, že biely teror sa upriamil na príslušníkov národnevedomelej inteligencie a roľníkov.

Na území Maďarska ostalo podľa sčítania ľudu v roku 1920 údaje len 141 882 Slovákov. Dohoda o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom schválená víťaznými mocnosťami bola podpísaná 27. februára 1946. Historickou presídľovacou akciou plánovali dosiahnuť, aby si každý štát svojich národných príslušníkov presťahoval na svoje územie, čím by boli odstránené trecie plochy a štáty by medzi sebou spokojne našli.

Našich národných príslušníkov bolo v roku 1880 na území terajšieho Maďarska podľa úradnej maďarskej štatistiky 213 000. V roku 1940 miesto populačným vzrastom zdvojnásobeného počtu – 426 000 napočítali už len 70 000 Slovákov. Nemohli nevidieť, že stále stupňovaným odnárodňovaním slovenská rodina tak povážlivo ubúdala, že jej hrozil zánik a to už v dobe neďalekej.

Po oslavách dvestoročnice Komlóša v roku 1947, teda pred 70 rokmi, zanechajúc svoje kostoly, domy, majetky, hroby svojich rodných sa Slovač z Dolnej zeme vydala v mene Božom za hlasom svojho srdca domov. Prichádzali s mnohými nádejami.

Dovoľte citovať z reči Ondreja Beňu seniorálneho dozorca Dunajského seniorátu prednesenej na prvom seniorálnom konvente v Komárne dňa 9. júna 1949: *„My, ktorí sme počúvli volajúce hlasy matky, vedeli sme porozumieť snaženiam vedúcich nášho národa – a tak vracali sme sa vďačne. Náš návrat však nebol ľahkou a jednoduchou vecou. Zanechali sme úrodnú pôdu, kvitnúce mestá a dediny, vybudované cirkevné stavby a kostoly. Naša cirkevná samospráva bola pre nás pevným hradom. Jej zriadenie bolo pre nás udržiavajúcou silou, ktorá nás v nežičlivej cudzine zachránila od odrodilctva.“*

Navrátení Slováci vyjadrovali veľakrát svoju túžbu po chráme slovami: „*Chrám, to je naša radosť. Služby Božie, to je náš život.*“

O zradenie pôvodne desiatich, neskoršie 14 presídľeneckých chrámov do piatich rokov zažiadali činovníci cirkvi ešte 23. októbra 1948. Mali byť vybudované chrámy v Želiezovciach, Nesvadoch, Sládkovičove, Senci, Mostovej, Kollárove, Matúškove, Tešedíkove, Kálnej, Nových Zámkoch, Galante, vo Veľkých Úľanoch, Zemnom a vo Svätom Králi.

Bratia a sestry, my, v Galante a v Matúškove, veľmi dobre vieme, že naše chrámy boli postavené za pôsobenia a veľkej iniciatívy nášho brata farára J. Mlynára až v roku 1992 a obidva boli v jeden deň svätodušne posvätené.

Máme teda chrámy, ale možno by sme si mali položiť všetci otázky: Do akej miery sme zostali verní odkazu našich predkov? Čo môžeme preto urobiť, aby sme žili podľa ich odkazu?

Navrátení Slováci a ich potomkovia sa stali neodmysliteľnou súčasťou politického, kultúrneho, spoločenského, vedeckého a hospodárskeho života Slovákov. V staronovej vlasti z nich vyrástli osobnosti nielen slovenského, ale aj európskeho formátu.

Dosiahli najvyššie vzdelanie v rôznych oblastiach: doktori medicíny, doktori prírodných vied, doktori práv, docenti, dekanı na vysokých školách, univerzitní profesori, vysokoškolskí pedagógovia, doktori vied v oblasti jazykovednej, doktor vied v jadrovej fyzike... V oblasti duchovnej to boli farári a učitelia. V oblasti hudby skladateľ, zbormajster, sólistka opery, v ďalších oblastiach inžinieri, stavbári, ekonómovia, poľnohospodári, architekti, strojár, športovci, letci, redaktor, publicista, poslanec SNR, ľudoví autori...

Nemožno nespomenúť aj všetky skromné osobnosti, s ktorými žijeme a tešíme sa z ich úspechov, z úspechov ich detí a vnúčat, ktoré dosiahli práve vďaka tomu, že ich predkovia sa veľmi správne rozhodli vrátiť do domoviny, kde sa mohli slobodne rozvíjať a študovať v slovenskej materinskej reči.

Ďakujeme našej drahej evanjelickej cirkvi, ktorá bola pevným hradom a oporou našich predkov. Zoberme si od našich prarodičov, starých rodičov a rodičov v tomto príklade. Nájdime si čas na návštevu našich kostolov. Vedme k tomu od malička aj naše deti, aby sa s hrdosťou hlásili k našej evanjelickej cirkvi, s radosťou slúžili Pánu Bohu a nepodľahli iným ateistickým a fanatickým náboženským prejavom.

Milí naši rodičia, starí rodičia z celého srdca vám ďakujeme pri 70. výročí za vaše múdre a správne rozhodnutie, vrátiť sa do našej vtedy Československej republiky. Ďakujeme vám za statočnosť pri prekonávaní prvých ťažkostí v novom prostredí. Svojim činom ste dali sebe a svojim potomkom možnosť získať základné, odborné, stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie a uplatniť

sa v našej domovine. Ďakujeme Pánu Bohu, že sprevádzal našich predkov na všetkých cestách ich života.

Použitá literatúra:

Ján Sirácky: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí

Ján Sirácky a kolektív: Slováci vo svete

Prof.Ludovít Hrdlička: Spoveď a účtovanie exulanta

Štefan Hudák: Z dolnozemskeho zápisníka

Evanjelická encyklopédia Slovenska

Čabiarsky kalendár na rok 2017

Ján Marko: Naša identita

Reminiscencie

Návrat

Keď ma domov volajú,

znamená, že ma ešte radi majú.

Idem i keď sa to niekomu nepozdáva,

veď moje Slovensko mi ruku podáva.

Michal Kolimár, 1945

S takouto neotrasiteľnou vierou a nádejou sa vyznáva z pocitov pred svojím odchodom na Slovensko rodák z Bekéšskej Čaby, Michal Kolimár, jeden z písmakov, ktorí obohacovali svoju ľudovou tvorbou kultúrny život na bekéško-čanádske rovinách.

Koncom II. svetovej vojny vtedajšie Československo v rámci akcie Mať volá poskytlo Slovákom žijúcim v zahraničí možnosť návratu do krajiny predkov. Na Slovensko sa vrátilo viac ako 200 000 rodákov z rôznych, najmä európskych, krajín.

A aj keď reemigrácia mala viac-menej jednotnú koncepciu, jej realizácia mala osobitosti. Reemigrácia Slovákov z Maďarska mala svojskú podobu v Dohode o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom, ktorú 27. februára 1946 podpísali V. Clementis a J. Gyongyosi. Spomienku venujeme presídlencom a ich potomkom, ktorí sa vrátili z Maďarska a počtom patrili k najpočetnejšej skupine navrátených Slovákov.

Čabän Kolimár, ľudový básnik a divadelný ochotník, sa na Slovensko presídlil v roku 1946 a žil v Nových Zámkoch. Bol jedným zo 102 800 Slovákov z Maďarska, ktorí s nádejou prichádzali do starej vlasti. Z tohto počtu 71 787 Slovákov prišlo v rámci dohody. Odišli z miest, obcí a sálašov, ktoré ich predkovia stvorili z močarísk vyplienenej roviny. Opustili svet bielych kostolov, úrodné polia, pilíňské kopce i čabianske podstienky, celý dolnozemskej svet, viac ako dvestoročné dedičstvo slovenských predkov. Niektorí odišli, iní zostali. Presídlenci, reemigranti, opäť aj v nových zmenených podmienkach svoju húževnatosťou a nezdolnosťou vytvárali nový svet pre seba a svojich potomkov. Záznaky sa však nekonali, aspoň nie hneď. Dodnes pamätníci a ich potomkovia spomínajú životné príbehy starých rodičov, postupné zakorenenie v staronovej vlasti, neúspechy, nesplnené sľuby, ktoré prekonala veľkosť ľudí zeme a práce. Už sa stali históriou ich súkromné a rodové dejiny. Navrátení

Slováci a ich potomkovia sa stali neodmysliteľnou súčasťou politického, kultúrneho, spoločenského, vedeckého a hospodárskeho života Slovenska.

V útlom veku môjho detstva som sa s presídlencami, či Čabanmi, ako presídlencov z Maďarska nazývali, nech už prišli odkiaľkoľvek, nestretávala, ale to sa malo čoskoro zmeniť. Začala som chodiť do 6. triedy Základnej školy v Kolárove a tam sa moji spolužiaci volali Andovci, Hrabovskí, Kocihovci, Kokavcovci, Šajbenovci, Švihlovci... A od tých čias boli navrátení Slováci súčasťou môjho života i práce. Keď sa moja matka stala riaditeľkou školy v Iži, dedinke neďaleko Komárna, žila som s presídlencami, ale najmä s ich deťmi. Stali sa súčasťou mojej mladosti, našich ciest roztrášeným autobusom do školy v Komárne, bicyklovania, čajov o piatej, nácikov estrád, divadiel, plávania v široširokom Dunaji... Príbehy ich starých materí z Čaby, pre mňa vtedy tak vzdialenej, mi sprítomňovali bájne miesta s veľikánskym kostolom. Moja spolužiačka a dodnes verná priateľka Žofka Duchová, teraz Klemanová, spomínala na tety, bratancov, sesternice, ktorí žili v Čabe. Viera Spišiaková mi po prvýkrát ukázala čabajku, ktorú v lete držali v drevenom popole a my sme si z nej ukradomky odkrajovali. Na rôzne maškrtky sme chodievali k starej mame Duchovej a jej výšivky sýtych farieb evokovali vo mne kraj plodnosti a všetkých farieb dúhy. Spomienky na dolnozemske sálaše mi rozprával manžel mojej matky Matej Lehocký, ktorý sa venoval poľnohospodárstvu a snažil sa nás naučiť, ako sa robí správna dolnozemska kľbása.

Čas šiel a počas môjho učiteľského pôsobenia v Dolnom (dnes opäť Svätom) Petri, väčšina mojich žiakov pochádzala z rodín presídlencov, ktorých opäť volali v obci Čabänia, aj keď boli medzi nimi presídlenci z Rumunska, či Juhoslávie. Žilákovci, Andovci, Mazanovci... a mnohí ďalší sa snažili, aby ich deti v krajine predkov našli tu najnajlepšiu sebarealizáciu. Pri rodinných návštevách, ktoré vtedajší pedagógovia povinne absolvovali, nás ponúkali čabajkou, cigánkou, v chutnej polievke plávali gágorčoke a k mäsu sa na tanieroch červeneli kyslé dyne, či gergy.

A prišlo obdobie, keď som začala pracovať v Ústave pre zahraničných Slovákov MS a v mojom referáte boli Slováci žijúci v Maďarsku. Organicky sa k práci s nimi postupne pripájala i práca s reemigrantmi a ja som spoznávala mnohých presídlencov z Maďarska, osobitne pri príležitosti 50. výročia návratu Slovákov do vlasti, keď sme v spolupráci so spolkami dolnozemských Slovákov na Slovensku pripravili v Galante veľkolepé podujatie **Dlhé hľadanie domova**. Sála bola zaplnená do posledného miesta, takúto účasť sme ani nečakali. V roku 2000 z materiálov konferencie vychádza zborník **Konečne doma**, ktorý vydalo Združenie spolkov dolnozemských Slovákov na Slovensku za finančnej podpory Domu zahraničných Slovákov, Bratislava, 2000. Zborník

približuje osudy Slovákov, ktorí sa vrátili na Slovensko z Dolnej zeme a Ukrajiny. Potešilo ma, že DZS a aj ja sme boli i pri zakladaní Spolku Slovákov z Maďarska so sídlom v Galante, ktorému predsedala neúnavná Dr. Anna Piláriková, ktorá má oboch rodičov z Dolnej zeme.

O týchto i mnohých ďalších udalostiach a príbehoch so Slovákami v Maďarsku i Slovákami z Maďarska, ktorí sa vrátili na Slovensko, som si zaspomínala i v knihe **Z blízkeho ďaleka**, vydal Ivan Krasko, Nadlak 2012. Priateľom Pavlovi Hlásnikovi a Ivanovi Miroslavovi Ambrušovi z rumunského Nadlaku som veľmi vďačná, že poskytli priestor mojim spomienkam na nezabudnuteľné osobnosti slovenského zahraničného sveta.

V staronovej vlasti vyrástli z navrátených Slovákov osobnosti nielen slovenského, ale aj európskeho formátu a sú veľkým obohatením Slovenska. Nie je možné spomenúť všetky osobnosti, všetkých ľudí práce, ktorí sa vrátili z Maďarska a sú úspešní v najrozličnejších oblastiach ľudských činností.

Pripomenieme aspoň niektorých z nich, ktorí sa vrátili medzi dvoma svetovými vojnami, či vypočuli volanie matky vlasti po II. svetovej vojne a sú všeobecne známi, ale aj skromné osobnosti, s ktorými žijem, teším sa úspechom ich detí a vnúčať: Ján Cablk, otec slovenských sirôt, Ján Krasko-Zápotocký, pedagóg, skladateľ, muzikológ, Ondrej Beňo, poľnohospodár, verejný činiteľ, politik, podpredseda Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku, administrujúci dozorca Dunajského seniorátu evanjelickej cirkvi a. v., poslanec SNR v rokoch 1948–1954, Ondrej Kulík, ľudový píšmák, divadelný ochotník, zakladateľ Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku, Michal Borguľa, popredný činiteľ AFS v Maďarsku, píšmák, matičiar, Ján Gerči, ľudový autor, kultúrno-osvetový pracovník, Michal Kolimár, divadelný ochotník, ľudový píšmak, Martin Čeman, prvý zástupca riaditeľa Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej, ktorý založil legendárny otec dolnozemskej Slovákov Dr. Ján Sirácky, rodák z Báčskeho Petrovca, Jozef Ondrej Markuš, kazateľ, Štefan Markuš, diplomat, Jozef Markuš, ekonóm, predseda Matice slovenskej, Štefan Hudák, pedagóg, spisovateľ, Ján Korbeľ, ľudový píšmak, činovník Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku, Ing. pl. Štefan Pelec, vysokoškolský pedagóg, Pavol Szuda, výtvarník, grafik, Ondrej Antovszký, fantastický šéfkuchár, Alžbeta Svobodová, rod. Ondrusová, sólistka Opery SND v Bratislave, Andrej Kvas, kňaz, cirkevný historik, senior Dunajskonitrianskeho seniorátu evanjelickej cirkvi a. v., spisovateľ, Mgr. Helena Lehotská, historička, archeologička, pedagogička, riaditeľka múzea, doc. Ing. Judita Slunská CSc., vysokoškolská pedagogička, prof. PhDr. Alžbeta Mrázová, MPH, vysokoškolská pedagogička, RNDr. Štefan Maglocký, CSc., prírodovedec, geobotanik, hosťujúci docent UK Bratislava, Ing. RNDr. Michal Kriška, vysokoškolský pedagóg, prof. JUDr.

Michal Bogár, dekan PdF UK Trnava, vysokoškolský pedagóg, univerzitný profesor PhDr. Pavol Ondrus, DrSc, jazykovedec, prof. RNDr. Štefan Šáro, DrSc., vedec, jadrový fyzik a mnohí ďalší.

Rada som navštevovala Klub spisovateľov v Bratislave, kde v kuchyni kráľoval čabiansky rodák Ondrej Antovszký, ktorého cestu na šéfkuchársky trón približuje kniha Gustáva Murína Život s chuťou. Antovszkého rodina prišla na Slovensko z veľkého hospodárstva, mala dva sálaše, rohový dom a krčmu. Ich majetok viezli na dvadsiatich štyroch vagónoch. Po združstevnení o tento majetok prišli, Antovszkého otec skonal na infarkt a po ňom zostalo osem polosirôt. Mladý Ondrej, ktorého vždy ťahalo ku kulinárskemu umeniu, sa cez mnohé životné peripetie dostal na vrchol kuchárskeho umenia na Slovensku. Pôsobil vo viacerých reštauráciách na Slovensku i vo vládnom hoteli Bôrik. V roku 1990 stal sa zakladateľom a predsedom Slovenského cechu kuchárov a cukrárov a súčasne bol prezidentom Asociácie šéfkuchárov Slovenska. Varil nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Jeho kulinárske zázraky spoznali v Luxemburgu, Maďarsku, Taliansku, Bulharsku, Poľsku, Nemecku a na Svetovom gastronomickom kongrese v Mexiku. Varil pre významné zahraničné návštevy na Slovensku, kráľovné, prezidentov, ministrov a majstrov slovenského slova a umenia v Klube spisovateľov takmer tri desaťročia. Získal mnohé ocenenia ako striebornú medailu z Viedne, Zlatú čiapku Nestlé v Budapešti, Pamätnú medailu Svetovej asociácie kuchárov a cukrárov WACS v Chile. (G. Murín). Majstra kuchára Antovszkého som spoznala v Klube spisovateľov aj ja a rada som si pochutnávala, ako mnohí jeho hostia, na neprekonateľných pochúťkach s espritom Dolnej zeme.

Ďalším z najvýznamnejších presídlencov z Maďarska, ktorých som mala česť spoznať, bol prof. RNDr. Štefan Šáro, DrSc., brat môjho milého suseda Juraja Šáru, ktorého poznám už takmer 40 rokov. Čabiansky rodák, pán profesor Štefan Šáro, navštevoval svojho komárňanského brata a ja som s ním pripravila rozhovor do časopisu Dolnozemský Slovák (č. 2/2010) v rámci cyklu Návraty. Profesor Šáro patril k fyzikom, ktorí založili na Slovensku jadrový výskum a vzdelávací proces v ňom. Bol spoluzakladateľom prvej univerzitnej katedry jadrovej fyziky na Slovensku. Pôsobil ako expert na Basra Univerzity v Iraku, v Spojenom ústave pre jadrový výskum v Dubne (Ruská federácia), v Ústave pre výskum ťažkých iónov v Darmstade (Nemecko) Od roku 1991 krátkodobou pôsobil Jyväskylä University (Fínsko), ATOMKI Debrecín (Maďarsko) a na mnohých ďalších jadrovo-fyzikálnych pracoviskách, kde sa zúčastňoval na experimentoch. Jeho najvýznamnejším vedeckým výsledkom je spoluautorstvo objavu štyroch supertiažkých kovov. Je autorom a spoluautorom viac ako 240 článkov vo vedeckých časopisoch a na tieto práce je viac ako tisíc citácií.

Napísal viaceré vysokoškolské skriptá, je spoluautorom publikácii a spoluautorom vzdelávacieho programu Ionizujúce žiarenie a radiačná ochrana. Bol predsedom mnohých komisií vo svojom odbore a za významnú vedeckú činnosť získal mnohé ocenenia. Je nositeľom Striebornej a Zlatej medaily FMFI UK Komenského, Striebornej a Zlatej, Veľkej striebornej a Pamätnej medaily UK Komenského, viacerých Čestných diplomov a prémie SÚJV Dubna, Vedec roka 1998 a ocenení vedeckých a odborných spoločností.

V mojom živote je prítomných mnoho presídlencov z Maďarska, ktorých už vnímam ako neoddeliteľnú súčasť života mojich dní. Spomeniem niektorých ako je životný partner mojej sestry Julianny Zuzany, športovec a pedagóg Alexander Mauko, rodák z Dunaegyházi, rodáci z Békésskej Čaby Andrej Mazan, technik, Ondrej Mazan, pedagóg, riaditeľ školy, náš sused Juraj Šáro, spolurybár môjho manžela Mariána, naša milá suseda Judka Hrabovská z čabianskych Viníc, ktorá mi ochotne napečie vynikajúce praclíky a mnohí ďalší.

Fantastickým činom tretej generácie presídlencov v roku 2008 bolo vydanie publikácie Pitvaroš a Pitvarošania. Z autorov sa narodil v Pitvaroši len RNDr. Štefan Maglocký, CSc., ostatní sú detné deti detí Pitvarošanov a predsa dokázali vytvoriť dielo, ktoré nielen približuje históriu Pitvaroša, ale i život a osudy presídlených Pitvarošanov. Na Bibliotéke 2016 sme predstavili ďalšie dielo kolektívu autorov Pitvaroš na starých fotografiách za účasti Mgr. Michala Kožucha, PhD., Mgr. Miroslava Kožucha PhD. a Mgr. Juraja Maja, PhD., ktorí sú treťou generáciou Pitvarošanov na Slovensku. Súčasťou publikácie sú CD nosiče s vizualizáciou starodávneho Pitvaroša, kde technické zázraky 21. storočia oživujú život, ktorý odniesol čas. Verím, že pri 300 ročnom výročí príchodu Slovákov do Békésskej Čaby, matky slovenských dolnozemskej miest, ako Čabu kedysi nazývali, uzrie svetlo sveta podobná kniha.

Tendenciu spájania histórie, tradície a súčasnosti presídlených Slovákov a tých, ktorí zostali na Dolnej zemi, presadzuje inou formou moja talentovaná žiačka s čabianskymi koreňmi Ingrid Zachorecová, riaditeľka ZŠ Svätý Peter a to v spolupráci s naším občianskym združením Dotyk ľudskosti – Touch of Humanity. Už deviaty rok sa spoločným kultúrnym programom, športovými stretnutiami snažíme rozvíjať spolupatričnosť mladých dolnozemskej Slovákov s potomkami repatriantov žijúcich v Svätom Petre, ktorí už 70 rokov obohacujú svojím žitím a bytím svätopeterské priestory. Stretávajú sa, aby spoločne, tak ako kedysi ich predkovia, preklenuli čas a v 21. storočí, v spoločnom európskom duchu, niesli ďalej kultúru minulosti do čias budúcich.

MÔJ DOMOV A NAŠA VLAST'

Ing. Pavel Lehotský

Zmluva, ktorú uzavrel barón József Rudnyánszky v Pešti dňa 8. januára 1746 s poddanými luteránskeho náboženstva zo stolíc horného Uhorska, je základom na osídlenie pustatiny Komlós a vzniku obce Komlós, potom Tótkomlós. Na jednej strane zmluvy je podpis Rudnyánszky József a jeho pečať a na druhej strane namiesto ich podpisov krížiky zástupcov poddaných. Boli to priaznivé podmienky pre osadníkov. Zmluva – contract upravila ich právne postavenie, stali sa taxalistami – platili nájomné v peniazoch bez povinnej poddanskej roboty. V poslednom siedmom bode mali aj svoje práva: Budúcim tamojším obyvateľom sa povoľujú bohoslužby a ich výkon podľa ich spôsobu. Budú spoločne zodpovedať za dodržanie podmienok dohody.

Keď sa zamyslím nad posledným bodom zmluvy, prichádzam k záveru, že barón Rudnyánszky bol vzdelaný a pokrokový človek, ktorý dal podaným čiastočnú slobodu. O 39 rokov predišiel reformu Jozefa II. a jeho patent na zrušenie nevoľníctva. Taxalisti nemuseli chodiť na povinnú poddanskú robotu. Pracovali bez nátlaku s pocitom pre seba avšak vlastne aj pre panstvo. Dostali povolenie bohoslužieb a ich výkon podľa ich spôsobu, teda po slovensky. Rozvoj obce napredoval úspešne až do vypuknutia I. svetovej vojny.

Po skončení I. svetovej vojny a rozpade žalára národov Rakúsko-Uhorska, sa dolnozemskí Slováci z békéssko-čanádskej oblasti opakovane usilovali o slovenskú autonómiu. Marec 1919 delegácia s memorandom prezidentovi Maďarskej republiky Károlyimu, Memorandum z Čabianskeho ľudového zhromaždenia 13. júla 1919 za pripojenie slovenských obcí k Rumunsku, delegácia na mierovú konferenciu v Paríži. Všetky tieto úsilia skončili neúspešne po stanovení demarkačnej línie víťaznými mocnosťami v Paríži. Trianonskou mierovou zmluvou vznikol na strane porazených Maďarský štát. Z tohto štátu boli vodcovia hnutia za slovenskú autonómiu vyštvani a uväznení. Na Čabe väznili Juraja Hrabovského, richtára, Michala Boťanského, Jána Lapieňa a iných v počte 42, na Komlóši Ondreja Beňu, Jána Beňu, Michala Antalu, Jána Francisciho, Jána Lásika a iných počtom 37, na Pítvaroši richtára J. Hostinu a ďalších desať občanov.

V knihe Békés Vármegy, október 1936 str. 344–345 čítame: „Tótkomlós je veľká obec v roku 1920 má 10 420 obyvateľov, v roku 1930 má 11 140 obyvateľov. Podľa materinského jazyka a ako to ukazujú tiež priezviská, sú Tóti v počte 8 954, Maďari 2 148, Nemci 15, Rumuni 12. (spolu 11 129 t.j. Tóti – Slováci 80,4 %, obyvateľov).“

V Maďarsku pokračovala neprestajne silná maďarizácia všetkých národností každou vládnuou mocou. Zvlášť na sklonku II. svetovej vojny bolo úradné, policajné a vojenské potlačovanie Slovákov veľmi silné. Slovensky hovoriaci občania Maďarského kráľovstva zažili veľa krívd.

Som rodák zo Slovenského Komlóša. Narodil som sa v roku 1937 v rodine, kde sa rozprávalo po slovensky komlóšskym nárečím. Prepáčte, ak ho nazvem slovensko-kralická bibličina. Dodnes stojí môj a náš rodný dom, kde v prednej izbe je do mohutnej hrady vykresaný nápis: „*S pomoci Boží vistaviv Tento Dům Beňo Andraš Roku Pane 1840 dne II maj.*“ Prežíval som v tomto dome, ktorý už dnes má 177 rokov, šťastné detstvo v kruhu rodiny a vnímal silné národné povedomie. Nastali však pre mňa ťažkosti, keď ma posielali do óvode, vynálezu vtedajšej vládnucej garnitúry na pomaďarčovanie detí v predškolskom veku. Tam sme sa museli rozprávať inak ako doma. Ešte horšie to bolo po zapísaní do základnej školy. Dodnes mám v pamäti obraz stojacich žiačikov nahlas hovoriacich o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű, medzi nami sa prechádzal prísny tanító úr – pán učiteľ s dirigentskou paličkou – trstenicou. Tomu, kto mal slabší hudobný sluch alebo nechut', palička pomohla cez prsty správne vyslovovať. Pán učiteľ mal aj dobrých pomocníkov, ktorí mu referovali, kto cez prestávku na dvore školy nehovoril po maďarsky.

V Knihe vysvedčení, založenej 26. februára 1945, v osobných údajoch môj materinský jazyk je tót, nehovoriaci po maďarsky. Po roku do našej školy zaviali vetry a to po ukončení II. svetovej vojny a víťazstvom nad fašizmom. Slovo tót sa dostalo do zátvorky. Moja materinská reč od 15. februára 1946 – je Szlovák nehovoriaci po maďarsky. Cez prestávky bolo voľnejšie a mohli sme sa kamarátmi zhovárať po slovensky.

Dolnozemskí Slováci, ktorí zažili v Maďarsku krivdy na nich páchané (maďarizácia a Apponyho zákony) využili možnosť danú dohodou o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a vrátili sa do zeme predkov. Ďakujem a som rád, že aj moji rodičia a starí rodičia sa tak rozhodli.

Pri rozlúčke s rodinou a mojimi kamarátmi sme si slúbili, že sa budeme navštevovať. Nebolo však možné to hneď dodržať, lebo vzťahy medzi susednými štátmi sa po roku 1948 zhoršili.

Netrpezlivo som čakal, kedy vlak prejde hranice a budeme v Československu. Stalo sa, prekročili sme hranice a boli sme v Československu. Vďaka vedúcim predstaviteľom nášho národa a volajúceho hlasu Matice slovenskej, sme si vybudovali nový domov v novej vlasti. Nebolo to jednoduché, boli aj ťažkosti, tie sú však za nami. Napriek tomu, že po roku 1948 bola vládnu mocou Matica slovenská zatracovaná a zakázaná a vedúci predstaviteľ národa Dr. Vladimír Clementis popravený, našli sme v novej vlasti priestor na život,

vzdelanie a kultúrny rozvoj v slovenskej reči. My, súčasníci, ďakujeme našim rodičom a starým rodičom za odvahu a silu vrátiť sa do vlasti predkov na Slovensko v Československej republike. Ďakujeme im aj za statočnosť pri prekonávaní prvých ťažkostí v novom prostredí. Svojim činom dali sebe a svojim potomkom možnosť uplatniť sa v materinskej slovenskej reči na významných postoch spoločenského postavenia a dosiahnuť vzdelanie základné, odborné, stredoškolské a vysokoškolské.

Uskutočnili sa snaženia bernolákovcov a štúrovcov, miesto korunnej zeme v rakúsko-uhorskej monarchii, žijú potomkovia druhej, tretej a štvrtej generácie v suverénnej Slovenskej republike, ktorá má svoje miesto v Európskej únii.

Verím, že sme zdedili gény našich predkov, že sme primeranou posilou Slovenskej republiky a dokážeme tak správne zúčtovať ich statočnosť pri budovaní nového domova.

Ku koncu sa vrátim k môjmu rodnému domu. Pri spomienke naň necítim žiadnu nostalgiju, lebo mojim domovom je Slovenská republika a miesto, kde sa narodili moje deti a vnúčatá. Ďakujem jeho novým majiteľom, že sa o dom s láskou starajú. Veľmi si ich za to vážim. Svoj sľub mojim kamarátom a rodine sme dodržali a počas vzájomných návštev sme sa vždy vedeli aj dohovoriť po slovensky. Dnes je situácia iná. A tak pri dnešných návštevách naše deti a vnúčatá sa po slovensky nedohovoria, je šťastie, ak si vedia pomôcť anglicky. Pripomínam preto, že si ceníme a vážime prácu našich komlôšskych krajanov, ktorí zostali v Maďarsku a pracujú v organizáciách Slovenskej samosprávy a pani učiteľky, ktoré učia deti v dvojazyčnej maďarsko-slovenskej škole.

Matica slovenská už 154 rokov plní dôležitú úlohu v integrácii slovenskej spoločnosti bez rozdielu sociálneho postavenia, náboženského vierovyznania a politickej príslušnosti. Zásluhou Miestneho odboru Matice slovenskej Galanta sa v spolupráci s Domom Matice slovenskej Galanta koná aj táto konferencia. Ďakujem pani riaditeľke Domom Matice slovenskej Zlatice Gažovej za spoluprácu. Hlavne však členom výboru a členom Miestneho odboru Matice slovenskej Galanta, ktorí nezištnou prácou prispeli ku konaniu našej konferencie.

Literatúra:

Z minulosti a prítomnosti Slovenského Komlôša, 1746–1996, zostavila Jarmila Gerbocová, 1997

Spoved' a účtovanie exulanta, prof. Ľ. J. Hrdlička, 1945

HĽADANIE PREDKOV DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOV A TVORBA RODOPISU

Renata Gombárová

Pre potomkov dolnozemských Slovákov nie je ľahké vypátrať svojich predkov až do obdobia, kedy sa vysťahovali zo slovenského územia a osídlili dnešný juh Maďarska.

Genealogický výskum začína bádáním v civilných matrikách a v cirkevných matrikách. Pre nás to znamená, že musíme prebádať veľké množstvo údajov z matrik v časovom rozpätí 200 až 300 rokov. Matriky, ktoré poskytujú obraz zo života našich predkov na Dolnej zemi, sa nachádzajú v Maďarsku a sú uložené na farách obcí a v Maďarskom národnom archíve, respektíve Maďarských krajských archívoch.

Vďaka iniciatíve Cirkvi Ježiša Krista svätých neskorších dní (takzvaní Mormóni) máme možnosť študovať maďarské matriky bez toho, aby sme Maďarsko navštívili. Cirkev nafotila na mikrofilmy maďarské štátne matriky a aj maďarské cirkevné matriky. Ale do roku 2017 z nich zverejnila na svojej internetovej stránke www.familysearch.org len štátne matriky, ktoré sa začali písať od októbra 1895.

Najstaršie údaje o našich predkoch zo začiatku 17. storočia až po rok 1895 môžeme hľadať len v cirkevných matrikách.

Napriek tomu, že sú maďarské cirkevné matriky nafotené na mikrofilmoch a jednotlivé mikrofilmy sú evidované na stránke www.familysearch.org, získať k mikrofilmom prístup nie je jednoduché.

Do roku 2017 na www.familysearch.org neboli zverejnené žiadne maďarské cirkevné matriky. Boli len indexované matriky narodených, ale len rímskokatolícke matriky narodených. Existovala ale možnosť objednať si nezverejnené cirkevné matriky, nafotené na mikrofilmoch, do bádateľne v centre Cirkvi Ježiša Krista svätých neskorších dní (Budapešť, Viedeň, Brno), kde sme ich mali k dispozícii po dobu troch mesiacov.

Od 1. septembra 2017 ale objednávanie mikrofilmov z www.familysearch.org bolo zrušené. Namiesto toho www.familysearch.org na svojej webovej stránke postupne zverejňuje maďarské cirkevné matriky. Do roku 2020 by mali byť všetky maďarské cirkevné matriky zverejnené, ale pokiaľ sa tak stane, nezverejnené matriky sa pre nás stávajú cez internet nedostupné.

V roku 2017 www.familysearch.org zverejnila už veľké množstvo

maďarských rímsko-katolíckych matrík a zverejnila aj prvé matriky evanjelickej cirkvi. Momentálne sú zverejnené matriky evanjelickej cirkvi 133 maďarských obcí. Keďže väčšina Slovákov, ktorí pred 200 až 300 rokmi odišli na Dolnú zem, boli evanjelického vierovyznania, práve zverejnenie evanjelických matrík je pre nás dôležité. Dnes napríklad na stránke www.familysearch.org máme k dispozícii takmer všetky matriky Bekešskej a Čanadskej župy.

Na samotnej stránke www.familysearch.org je veľmi jednoduchý prístup k matrikám. V jednotlivých župách a okresných mestách sú uvedené obce a pod obcou sú uvedené cirkevné aj civilné matriky a informácia, ktorá cirkev bola v obci založená a od ktorého roku bola matrika vedená. Pokiaľ je pri matrike ikona fotoaparátu, táto matrika je zverejnená a môžeme ju prezerať. Cesta na jednoduché vyhľadanie napríklad len evanjelických matrík a len tých matrík, ktoré sú zverejnené a môžeme ich študovať: www.familysearch.org/search/catalog/: place = hungary / Author Name = evangelikus / Search these family history centers: online

Stránka www.familysearch.org však nie je jediným zdrojom údajov pre tvorbu nášho rodopisu. Dôležitá je aj stránka <http://search.ancestry.com/search/db.aspx?dbid=5412>, kde nájdeme matriky dolnozemskeho mesta Nadlak od roku 1803 po rok 1895, indexovaná je matrika narodení, sobášov aj úmrtí. (pozn.: mesto Nadlak na www.familysearch.org nemá zverejnené kompletne evanjelické matriky).

Na stránke <https://hungaricana.hu/en/databases/archives/> nájdeme databázu urbárov, súpisy daňovníkov, súpisy odídených poddaných, súdne spisy... mnohé ďalšie internetové zdroje máme k dispozícii, je ich veľmi veľa. Ale okrem internetových zdrojov vznikajú v súčasnosti zaujímavé diela, ktoré nám veľmi uľahčujú prácu pri hľadaní našich predkov.

V roku 2016 bola vydaná krásna knižka Pitvaroš na starých fotografiách, autor Michal Kožuch, ktorá obsahuje aj CD, autor Zuzana Sallai s údajmi všetkých rodín Pitvaroša od jeho založenia až po súčasnosť. Je to unikátny projekt, ktorý všetkým potomkom veľmi uľahčí prácu na svojom rodopise – z veľkej časti toto CD potomkom Pitvarošanov rodopis už vytvorilo.

V septembri roku 2017 vyšla ďalšia knižka Čanádalbertania a ich rodomene, autor Mária Urbanová, ktorá obsahuje tiež CD, autor Zuzana Sallai, s údajmi všetkých rodín Čanádalbertanov od založenia obce a dokonca s prepojením na už spracované údaje Pitvaroša.

Od roku 2017 skupina dobrovoľníkov pracuje na spracovaní matrík ďalšej obce z Dolnej zeme a to Slovenského Komlóša/Tótkomlós, ktorý bol založený v roku 1746. Pokiaľ sa podarí tento projekt dokončiť, vznikne už tretie spracovanie matričných údajov s prepojením na predchádzajúce dve obce

Pitvaroš a Čanádlabert. Tieto projekty obsahujú obrovské množstvo práce a sú bezpochyby neoceniteľné. Potomkovia Slovákov, ktorí v 18. a 19. storočí zakladali tieto obce, majú teda ku genealogickému bádaniu vytvorené tie najlepšie podmienky.

Ale ak chceme zistiť svoje historické korene a chceme zistiť, odkiaľ naši predkovia prišli na Dolnú zem, musíme zdokumentovať ešte ich cestu zo Slovenska na Dolnú zem, ktorá niekedy trvala aj tridsať i viac rokov, než sa usadili v konkrétnej obci. Je potrebné mať veľa trpezlivosti, nevzdávať sa, študovať historické materiály a to nielen matriky. Dôležité je vyvarovať sa nepresností a unáhlených záverov. Je to dlhoročná práca, ktorá ale zanechá našim potomkom krásne dedičstvo.

Tvorba rodopisu by nemala byť len indexom mien a dátumov. Každá rodina má aj svoj príbeh. Z obdobia, ktoré zachytávajú najstaršie matričné zápisy, nám matriky vydávajú príbehy často smutné až kruté. Ale ešte žijúca generácia presídlených Slovákov má svoje živé spomienky a príbehy zo života na Dolnej zemi, veľakrát krásne a úsmevné, v mnohých sa zrkadlí múdrosť a skúsenosť našich predkov. Bola by veľká škoda, keby sa tieto spomienky nezachovali. A práve rodopis vytvára priestor na zaznamenanie spomienok a príbehov našich predkov. Vďaka týmto príbehom a zachytenej histórii sa rodopis stáva pre našich potomkov ešte zaujímavejší.

DISKUSNÉ PRÍSPEVKY

Mgr. Martin Domanovský

Ja by som mal pripomenku k tomu, čo tu odznelo o situácii Slovákov v Maďarsku, konkrétne v Slovenskémom Komlóši. Moji rodičia sa presídlili na Slovensko a ja som sa už narodil tu, som teda potomkom dolnozemských Slovákov.

Často navštevujem Slovenský Komlőš, Nadlak aj Báčsky Petrovec a tak mám možnosť porovnávať. Musím ale povedať, že to, čo vidím v Nadlaku a v Báčskom Petrovci, je diametrálne odlišné od toho, čo vidím v Slovenskom Komlóši.

Budem hovoriť o svojej rodine a o známych. Môj apovka a mamovka sa rozprávali po slovensky, to môžem potvrdiť. Tá mladšia generácia z našej rodiny, kým apovka s mamovkou žili, rozprávali sa s nimi po slovensky. Tí mladší dokonca aj chodili do slovenskej školy (predtým bola na Komlóši slovenská škola, ale dnes už nieje, už je dvojazyčná). Dnes mi však moja sesternica z druhého kolena povie: „Vieš, ja keď som chodila do slovenskej školy,...“, ale povie mi to po maďarsky, lebo rozprávať po slovensky nevie, už iba ako-tak rozumie, čo jej hovorím.

Vždy si spomeniem na článok Gregora Papučeka v Dolnozemskom Slovákovi, kde napísal, že komlóšska škola patrí do Guinnessovej knihy rekordov, lebo deväť rokov tam učia deti po slovensky a nič ich nenaučia. V rodine som sa stretol aj s tým, že mi piatačik povedal: „*Én nemszeretem a szlovák nyelvet*“ (preklad: ja neľúbim slovenskú reč) a to chodí do slovenskej školy.

Sú aj opačné príklady. Mám známych, ktorých prváčikovia nastúpili do školy a bavili sme sa s nimi po slovensky. Ukázali nám učebnice slovenského jazyka, ale tie boli naozaj chabé. Na Slovensku som kúpil učebnice zo základných škôl, priniesol ich mojím známym a tí sa nestačili sa čudovať.

Ako sa dá situácia zlepšiť? Apovka a mamovka už nežijú, na tých sa už nedá spoliehať. V poslednej dobe sa už aj bohoslužby odbavujú po maďarsky. Veľa záleží na učiteľovi, ktorý príde zo Slovenska učiť na komlóšsku školu vždy na rok alebo na viac. Bola tam pani jedna učiteľka, ktorá dokázala pripraviť kultúrny program, v ktorom detičky hovorili básničky a spievali pesničky po slovensky, hoci lámanou komlóšskou slovenčinou.

Na jednom Slovenskom bále v Komlóši neodznela takmer žiadna slovenská pieseň. Na ďalší rok na šťastie zavolali hudbu z Nadlaku a tí hrali len slovenské pesničky.

V Nadlaku je situácia celkom iná. Slovenská škola je naozaj slovenská

a všetko sa vyučuje po slovensky. Tak isto je to aj v Petrovci. Niekedy, keď počúvam tých Nadlačanov, oni krajšie hovoria po slovensky ako niektorí Slováci na Slovensku.

Mám ešte jeden príklad z Komlóšu. Slávilo sa akési výročie a rekonštrukcia budovy školy. Bola tam výstava knižiek, tak som tam išiel. Boli tam tri dámy a pýtal som sa ich, čo majú najnovšie a ony sa na mňa pozerali, ale nerozumeli mi. Ja viem jednoduché veci povedať po maďarsky, tak som sa ich pýtal: „Vy ste z nejakého kníhkupectva?“ „Nie, my sme učiteľky na slovenskej škole,“ a nevedeli ani len ceknúť po slovensky.

Ceníme si našich predkov, že spravili ten krok – vrátili sa na Slovensko, lebo keby tam boli zostali, aj s nami by to dopadlo tak, ako s tými „Slovákmi“, ktorí dnes žijú v Slovenskom Komlóši. Dá sa niečo zmeniť? V prvom rade, keď to sami Slováci v Komlóši nebudú chcieť, nič sa nepohne. Možno by ich prebudila nejaká väčšia pomoc zo strany nášho štátu. Ja mám také prirovnanie – mne to oživovanie slovenského povedomia v Komlóši pripadá už iba ako kriesenie mŕtveho.

RNDr. Emília Barteková

Odzneli príspevky, ktoré podrobne rozoberajú historické príčiny, dôvody a dôsledky sťahovania našich predkov na Dolnú zem a následne späť z Dolnej zeme do vlasti svojich predkov.

Myslím si, že sťahovanie každej jednej rodiny je samostatný životný príbeh, častokrát hodný literárneho spracovania. Avšak podľa mňa všetky príbehy spája jedna vlastnosť, ktorú asi nie vždy docenujeme a vedeli by sme s ňou aj dnes stotožniť. Je to **odvaha**.

Neviem, či by som vedela lepšie vyjadriť svoj obdiv, ktorý prechovávam voči tejto vlastnosti našich predkov, ako to vyjadruje príhoda, ktorá sa odohrala pred rokmi v mojej rodine.

V čase štúdia mojej dcéry na vysokej škole, ako je to už dnes takmer samozrejmosťou, mala dcéra možnosť brigádovať v zahraničí a rozhodla stráviť leto za oceánom v Amerike. Pred jej odchodom si moja mama, dnes už 93 ročná čiperná dôchodkyňa, sťažka a s obavou povzdychla: „Ach Tinka, či len máš odvahu letieť do cudzieho sveta a tak ďaleko? Nebojíš sa?“

Na to jej moja sotva dvadsaťročná dcéra odpovedala: „Babka, to sa pýtaš ty mňa? Veď ja viem kam idem, cez internet mám zistené takmer všetko o krajine, o jej zvykoch, o ľuďoch. Viem, čo budem robiť, v akej rodine budem bývať, atď. Idem tam len na štyri mesiace a keby bolo najhoršie, mám možnosť kedykoľvek sa vrátiť. Odvahu ste mali vy, keď ste opustili všetko, čo ste dôverne poznali, išli

ste do neznáma, nevedeli ste takmer nič o novom mieste vášho ďalšieho života, o ľuďoch, ich spôsobe života a hlavne ste netušili, ako vás nové prostredie prijme. Napriek tomu ste mali odvalu urobiť taký veľký krok do neznáma, ktorý znamenal neskutočnú zmenu vo vašom živote. A tento krok bol takmer výlučne bez možnosti návratu.“

Naši predkovia šli za hlasom svojho srdca. A to je to, pred čím by som sa chcela ja hlboko pokloniť, vyjadriť svoj neskonálny obdiv a vysloviť jedno veľké ďakujem. Ďakujem z celého srdca svojim predkom, svojim rodičom, starým rodičom a celej rodine, obzvlášť môjmu dedkovi Ondrejovi Kulíkovi, ktorý bol jedným z hlavných organizátorov presídlenia Slovákov z Maďarska na Slovensko za to, že mali odvalu a prišli sem na Slovensko, aby sme mali možnosť my, ich deti a potomkovia vyrastať a rozvíjať sa v rodnej krajine, krajine ich predkov, na našom milovanom Slovensku.

Ešte raz úprimne všetkým, ktorí sa na tomto akte podieľali, ďakujem.

PhDr. Ján Hovorka

Ospravedlňujem sa, aj keď som mal na začiatku dlhý príspevok, nedá mi nereagovať na podnety, ktoré odzneli v diskusii a boli veľmi zaujímavé. Prirôdzene odhaľujú situáciu takú, aká je.

K učiteľom alebo k učiteľkám, ktoré učia na slovenských školách a nevedia po slovensky by som chcel povedať, že som pracoval na ministerstve zahraničných vecí vo sfére pomoci našim krajanom. Mali sme mnohé informácie a údaje, niečo sa dalo urobiť a niečo sa nedalo. Vždy to tak býva, sú veci, kde sú možnosti alebo nemožnosti. Situácia, žiaľ, je neraz taká, že nám samotní Slováci, teda krajanovia z Maďarska, povedali: „No viete, máme síce učiteľku na slovenskej škole, ale čo keď je to Maďarka, ktorá sa pristahovala zo Slovenska.“ Žiaľ stávajú sa aj takéto prípady a potom motivácia učiť na slovenskej škole, nie je veľká. Takže reálne niekedy je takýto stav, ale to samozrejme nechcem znevažovať prácu ostatných učiteľov a učiteľiek. Všetka česť a obdiv ich práci, je to naozaj zložitá situácia.

Zúčastnil som sa dávnejšie v Békésskej Čabe na konferencii Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku na tému Prečo sú také rozdiely v znalostiach slovenčiny v Maďarsku, Rumunsku a vtedajšej Juhoslávii. Prednášajúci konštatovali, že tie rozdiely sú, ale v budúcnosti to musíme preskúmať vedecky, že v čom to môže byť, že Slováci v Maďarsku majú malé malé znalosti slovenčiny. Sú to regionálne zvláštnosti? Bolo to také zahmlievanie skutočnosti a hľadanie iracionálnych dôvodov. Zaobalovanie reálneho stavu, ktorý, žiaľ, tam je.

Čo sa týka rozdielneho prístupu týchto troch krajín, svojho času som bol

vyslaný ako konzul do Rumunska a dosť často som strávil v Nadlaku aj hore na Bodonoši. Precestoval som veľa a spoznal mnohé veci a zúčastňoval mnohých podujatí. Je faktom, že tam nie je problém s identitou. Dokonca Slovákov v Rumunsku uráža, keď mnohé návštevy zo Slovenska sa začnú čudovať: „Ako pekne hovoríte po slovensky.“ Je to pre nich veľmi necitlivé, lebo sú presvedčení o tom, že slovenčinu neovládajú dobre a stále žiadali Slovensko, aby do tejto oblasti investovalo tak, ako to robia Maďari. Duna TV po celom svete sústavne vysiela programy pre Maďarov hoci aj na opačnej strane zemegule. My sme nedokázali zohnať financie na to, aby sa slovenské televízne programy šírili ďalej aj hranice republiky. Bolo zaujímavé, že na Bodonoši v jednej osade, ktorá bola vyššie na kopci, pozerali program STV.

Ďalšia otázka, ktorá tu zaznela, boli útoky na presídencov, ktoré zažili, keď sa prihlásili na presídlenie. Mnohí sa a priori dostali do pozornosti úradov a automaticky boli podozriví. To znamená, že tlak a útoky na nich boli veľmi silné, čo bola jedna z príčin, že nie každý to vydržal. Maďarizácia po vojne bola navonok potlačená, ale v každodennom živote sa nezmenila.

Veľmi zaujímavé sú národné a ekonomické dôvody migrácie. Mnohí, žiaľ aj z radov našich kolegov, prezentujú, že repatriácia bola len otázkou zlepšenia životných a ekonomických pomerov. Repatriantom vraj išlo len o zlepšenie ich sociálneho postavenia a ich konanie nemalo žiadnu vznešenejšiu motiváciu. V skutočnosti sami vidíte, že to tak nebolo. Je to tu jednoznačne prezentované. Tí, ktorí našli odvahu vrátiť sa, činili tak predovšetkým preto, lebo neboli spokojní s národnostnými pomermi vo svojom bydlisku.

Odvaha, ktorá tu bola viackrát spomínaná, bola celkom iná ako odvaha súčasnej generácie v dobe internetu. Diametrálne iná bola odvaha našich predkov, ktorí dovedy neraz neprekročili ani horizont svojej dediny. Pre nich bol odchod veľkým krokom do neznáma. To znamená, že tým, ktorí sa zdvihli a odišli, skutočne patrí veľká česť, lebo všetko vsadili na jednu kartu. Boli to veľmi odvážni ľudia.

Dalo by sa ešte veľa hovoriť aj o Štrbských protokoloch a ich výsledku. To nebolo len zabuchnutie dverí za nevyriešenými dôsledkami právnych nárokov prisťahovaných, ale aj zabuchnutie nárokov Československa na všetky kultúrne hodnoty nadobudnuté v rámci Uhorska zostali v Maďarsku.

DOSLOV KU KONFERENCII 70 ROKOV HISTORICKÝCH NÁVRATOV

Ing. Viliam Oberhauser, CSc.
prvý podpredseda Matice slovenskej a garant konferencie

Celú svoju rannú mladosť som prežil na južnom Slovensku a preto mám k nemu veľmi blízky, až srdcový vzťah. Keďže som sa narodil v Galante práve v čase keď prichádzali Slováci z dolnej zeme, viem z rozprávania svojich rodičov, ako to prebiehalo. Môj otec bol v tom čase riaditeľom miestneho drevoskladu a spomínal, že odchádzajúci občania maďarskej národnosti brali so sebou značnú časť majetku aj pomocou zakúpenia stavebného dreva, ktoré im pomohlo v Maďarsku slušne žiť. Čiže nešlo o nejaké drastické zaobchádzanie s nimi. Podľa nich to bola korektná výmena obyvateľstva, pri ktorej sa odchádzajúcim Maďarom neublížovalo. Keďže príbuzní mojich rodičov žili v Čechách v pohraničnej oblasti, z ktorej odsúvali sudetských Nemcov, vedeli porovnávať, to čo sa dialo v Čechách s daniím na Slovensku. Moja mamka u nich aj prežila krátky čas a často spomínala ako Nemcov vyhánali iba s príručnou batožinou a potom v dražbách rozpredávali ich majetok.

Neskôr v Nových Zámkoch sme bývali v jednom areály so Slovákami presídlenými z Békešskej Čaby. Boli to milí a pracovití ľudia a ich deťmi som prežil pekné chvíle ranného detstva. V Nových Zámkoch som prežil aj ťažké chvíle komunistického prenasledovania. Verejné súdne procesy v Sokolovni, kde súdili obvykle inteligenciu za vykonštruované trestné činy. Rovnako aj maďarské povstanie v roku 1956, pri ktorom sa zvečera do rána z maďarských šovinistov, ktorí dovtedy boli k nám milí stali agresívni ľudia ohrozujúcich život aj členov našej rodiny. Život nie je čierno biely ako sa dnes často interpretuje.

Na základe mojich životných skúseností preto aj súčasnú situáciu na juhu Slovenska vnímam veľmi citlivo. Som presvedčení, že je možné tu vytvoriť atmosféru pre dobrý život pre všetkých. Nesmieme sa však klamať a snažiť sa vzájomne dobehnúť. Iste aj na slovenskej strane môže dochádzať k nekorrektnému konaniu, ale zatiaľ som však presvedčení, že politickí reprezentanti maďarskej menšiny samým Slovenským Maďarom viac škodia ako pomáhajú. Keď sa dnes neviete, s každým na juhu rozprávať po slovensky, ako sa tam môže rozvíjať cestovný ruch. Keď Slováci tam žijúci v menšinovom postavení nemajú možnosť vzdelávať svoje deti v slovenskom jazyku, ako môžu byť

s terajším stavom spokojní. Keď aj pracovníci slovenskej štátnej správy maďarskej národnosti majú problém hovoriť v štátnom jazyku a o pracovníkov samospráv ani nehovoriac, tak je zrejmé, že situácia tam nie je dobrá. V súčasnosti, kedy dosahujeme najnižšiu nezamestnanosť, ako konštatuje úrad práce, sa mladí ľudia s južného Slovenska nemôžu zamestnať v Samsungu, Jaguári a ďalších firmách, ktoré spúšťajú prevádzku, lebo nevedia po slovensky. Ako ich pripravuje do života školstvo s vyučovacím maďarským jazykom?

Preto vítam konferenciu, ktorá o týchto veciach hovorí otvorene. V prednesených príspevkoch je autentický pohľad do minulosti, aby sme sa z nej poučili a tiež na prítomnosť, ktorú vieme urobiť lepšou. Prijaté komuniké jednoznačne hovorí čo preto treba urobiť. Som presvedčený, že vedenie štátu, ak mu záleží na budúcnosti Slovenska, prijme naše závery pozitívne.

Pozvánka na konferenciu_____	2
Úvodné slovo_____	3
Komuniké_____	4
Autori príspevkov_____	6
Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18.–19. storočí a presídlenie Slovákov z Maďarska na Slovensko po II. svetovej vojne, <i>PhDr. Ján Hovorka</i> _____	9
Ako po siedmich desaťročiach pochopiť, uchopiť a šíriť identitu a posolstvá našich prastarých otcov a materí, <i>Ludovít Pomichal</i> _____	16
Presídlenie Slovákov z Pitvaroša, <i>Mgr. Michal Kožuch PhD</i> _____	22
Poznatky o príčinách a podnetoch k návratu do vlasti predkov, <i>Ing. Michal Hronec</i> _____	25
Náš návrat do domova, <i>Ing. Ludmila Eva Kmeťová</i> _____	29
Prečo sme sa vrátili, <i>Michal Garaj</i> _____	34
Rozhodnutie, <i>Mgr. Mária Hudáková</i> _____	36
Úlomky času, <i>M. K. Hrkľová</i> _____	41
Môj domov a naša vlasť, <i>Ing. Pavel Lehotský</i> _____	46
Hľadanie pôvodu dolnozemskej Slovákov a tvorba rodopisu, <i>Ing. Renáta Gombárová</i> _____	49
Diskusné príspevky_____	52
Doslov_____	56
Obsah_____	58

